

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Я.А. Одовічена, О.В. Гетманцев, В.В. Анатійчук

КОРПОРАТИВНІ СПОРИ
Навчально-методичний посібник

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2023

УДК 346.9

Б

Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № від 2023 року)

Рецензенти:

Косак В.М. завідувач кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор

Гаращенко Л.П. наукова консультантка відділу аналітичної та правової роботи Касаційного цивільного суду управління аналітичної та правової допомоги касаційним судам та Великій Палаті Верховного Суду департаменту аналітичної та правової роботи, кандидатка юридичних наук, доцентка

Одовічена Я. А., Гетманцев О.В., Анатійчук В.В.

Корпоративні спори: навч.-метод. посібник. / Я.А. Одовічена. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. с.

ISBN

Навчальний посібник підготовлений відповідно до робочої програми навчального курсу дисципліни «Корпоративні спори» для спеціальності 081 «Право» та є завершеним навчальним виданням, необхідним і достатнім для повного вивчення курсу.

Для практичних занять зі студентами юридичних факультетів з дисципліни «Корпоративні спори».

УДК

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

ISBN

© Одовічена Я. А., Гетманцев О.В., Анатійчук В.В., 2023

ЗМІСТ

1. **Передмова**.....
2. **Програма навчальної дисципліни «Корпоративні спори»**.....
3. **Критерії підсумкового оцінювання знань студентів**.....
4. **Критерії поточного оцінювання знань студентів**.....
5. **Теми письмових робіт**.....
6. **Методичні рекомендації до вивчення дисципліни**.....
7. **Ситуаційні завдання**.....
8. **Запитання для самоконтролю**.....
9. **Рекомендована література**.....

ПЕРЕДМОВА

На сьогодні питання щодо корпоративного законодавства, корпоративних спорів і корпоративного права в цілому викликає все більший інтерес. Це зумовлено швидким розвитком корпоративних відносин, які у процесі їх виникнення, зміни та припинення, можуть породжувати конфлікти між суб'єктами. Значна частина таких конфліктів переростає у спір, що вирішується переважно в судовому порядку.

Вивчення курсу «Корпоративні спори» допоможе студентам зрозуміти форми захисту корпоративних прав, суть корпоративних конфліктів, причини їх виникнення й особливості здійснення самозахисту, переговорів, медіації як способів досудового врегулювання. Студенти отримають знання щодо застосування нормативно-правових актів, практики Верховного Суду, практики Європейського суду з прав людини та господарських судів у вирішенні корпоративних спорів. Унаслідок цього вони набудуть вміння складати процесуальні документи, що важливе для сучасного корпоративного юриста.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КОРПОРАТИВНІ СПОРИ»

1. Мета навчальної дисципліни: поглиблення студентами знань у галузі корпоративного права, вивчення правових теоретичних і практичних засад сутності та видів корпоративних спорів, набуття студентами практичних навичок у сприянні суб'єктам корпоративних правовідносин у здійсненні та захисті ними своїх корпоративних прав.

Перевагами вивчення дисципліни є набуте вміння вирізнити корпоративний спір з-поміж інших видів спорів, урегулювати конфлікт за допомогою досудових способів, надавати консультації щодо уникнення корпоративного спору, що є важливим навиком сучасного корпоративного юриста.

2. Результати навчання

Основними завданнями вивчення дисципліни «Корпоративні спори» є:

- засвоєння навичок використання та тлумачення нормативно-правових актів, які мають безпосереднє відношення до вирішення корпоративних спорів або суттєве значення для ефективного захисту прав суб'єктів корпоративних правовідносин;

- отримання знань щодо різних аспектів корпоративного законодавства з посиланням на практику Верховного Суду, практику Європейського суду з прав людини та підзаконні нормативно-правові акти;

- набуття студентами умінь своєчасного виявлення та припинення протиправних дій суб'єктів корпоративних правовідносин, що можуть спричинити порушення прав та інтересів інших суб'єктів, держави та суспільства у цілому;

- формування навичок самостійної розробки правових документів і здійснення юридичних процедур із реалізації та захисту корпоративних прав;

- вивчення студентами правових засад реалізації досудових і судових способів вирішення корпоративних спорів, а також навичок складання відповідних процесуальних документів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- поняття та правову природу корпоративних правовідносин, правові підстави їх виникнення та припинення;
- принципи корпоративного права;
- поняття та класифікацію корпоративних спорів;
- способи вирішення корпоративних спорів;
- структуру корпоративного спору;
- джерела правового регулювання, які застосовуються під час розгляду та вирішення корпоративних спорів;
- специфіку судового порядку вирішення корпоративних спорів;
- особливості розгляду і вирішення окремих видів корпоративних спорів.

уміти:

- надавати ґрунтовні юридичні консультації суб'єктам корпоративних правовідносин для реалізації та захисту їх прав;
- кваліфіковано складати процесуальні документи для реалізації та захисту корпоративних прав;
- здійснювати представництво інтересів суб'єктів корпоративних правовідносин у судах;
- кваліфіковано надавати консультації суб'єктам корпоративних правовідносин щодо перспектив реалізації та захисту їх корпоративних прав.

Загальні компетентності

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК8. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних

груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК9. Здатність працювати в міжнародному контексті.

ЗК 14. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Фахові компетентності

ФК1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

ФК3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.

ФК5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.

ФК6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію.

ФК8. Здатність застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів.

ФК11. Здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнтів.

ФК13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

ФК15. Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, і виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання.

ПРН 4. Здійснювати презентацію свого дослідження з правової теми, застосовуючи першоджерела та прийоми правової інтерпретації складних комплексних проблем, що постають з цього дослідження, аргументувати висновки.

ПРН 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

ПРН 7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати й обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

ПРН 13. Аналізувати й оцінювати практику застосування окремих правових інститутів.

ПРН 14. Обґрунтовувати правову позицію на різних стадіях правозастосування.

ПРН 15. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.

ПРН 16. Брати продуктивну участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну зумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини.

ПРН 17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності.

3. Опис навчальної дисципліни

3.1. Загальна інформація

Форма навчання	Рік підготовки	Семестр	Кількість		Кількість годин						Вид підсумкового контролю
			кредитів	годин	лекції	практичні	семінарські	лабораторні	самостійна робота	індивідуальні завдання	
Денна	5	X	3	90	15	15	-	-	60	-	залік
Заочна	5	X	3	90	3	6	-	-	81	-	залік

3.2. Структура змісту навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 1. Теоретичні та нормативно-правові особливості корпоративних спорів												
Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного	10	2	2	-	-	6	9	1	-	-	-	8	

права.												
Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин.	17	3	2	-	-	12	20	2	2	-	-	16
Тема 3. Корпоративні права та обов'язки учасників господарських товариств.	10	2	2	-	-	6	9		1	-	-	8
Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів.	8	1	1	-	-	6	9		1	-	-	8
Разом за ЗМ1	45	8	7	-	-	30	47	3	4	-	-	40
Теми лекційних занять	Змістовий модуль 2. Судовий і позасудовий захист корпоративних прав											
Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів.	9	2	1	-	-	6	9	-	1	-	-	8
Тема 6. Позасудові способи вирішення	10	2	2	-	-	6	10	-	1	-	-	9

корпоративних спорів.												
Тема 7. Судовий захист корпоративних прав.	9	1	2	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств.	9	1	2	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Тема 9. Корпоративні договори.	8	1	1	-	-	6	8	-	-	-	-	8
Разом за ЗМ 2	45	7	8	-	-	30	43	-	2	-	-	41
Усього годин	90	15	15	-	-	60	90	3	6	-	-	82

3.2. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного права.	2
2.	Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин.	3
3.	Тема 3. Корпоративні права й обов'язки учасників господарських товариств.	2
4.	Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів.	1
5.	Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів.	2

6.	Тема 6. Позасудові способи вирішення корпоративних спорів.	2
7.	Тема 7. Судовий захист корпоративних прав.	1
8.	Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств.	1
9.	Тема 9. Корпоративні договори.	1

ПЛАНІ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного права

1. Історія становлення та розвитку національного законодавства щодо створення, функціонування та припинення господарських корпорацій.
2. Поняття корпоративного права.
3. Джерела корпоративного права.
4. Поняття, ознаки та система корпоративного законодавства. Проблеми вдосконалення корпоративного законодавства.
5. Система навчального курсу «Корпоративні спори».

Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин

1. Поняття, ознаки та види господарських організацій.
2. Поняття та види господарських товариств.
3. Основні принципи кооперації. Ознаки та правова природа кооперативу.
4. Поняття, підстави набуття державою корпоративних прав.

Тема 3. Корпоративні права й обов'язки учасників господарських товариств

1. Поняття корпоративних прав.
2. Підстави набуття корпоративних прав.
3. Класифікація корпоративних прав.

4. Особливості реалізації корпоративних прав держави.
5. Корпоративні обов'язки.

Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів

1. Поняття та ознаки корпоративних спорів.
2. Корпоративні спори з управління корпоративним підприємством.
3. Корпоративні спори з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства.
4. Корпоративні спори з отримання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства.
5. Корпоративні спори з розпорядження акціями, частками, паями.

Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів

1. Особливості порядку розгляду корпоративних конфліктів.
2. Поняття захисту корпоративних прав.
3. Характеристика форм захисту корпоративних прав.
4. Самозахист корпоративних прав.
5. Судова та позасудові форми захисту корпоративних прав.
6. Способи та засоби захисту корпоративних прав.
7. Зловживання правом на захист у корпоративних правовідносинах.

Тема 6. Позасудові способи вирішення корпоративних спорів

1. Досудове врегулювання і розв'язання корпоративних спорів.
2. Медіація як форма вирішення корпоративних спорів.
3. Тактика посередництва у розв'язанні корпоративних суперечок.

4. Мета корпоративної медіації та роль опонентів у розв'язанні корпоративного конфлікту.

5. Інструменти закріплення домовленостей, досягнених у результаті корпоративної медіації.

Тема 7. Судовий захист корпоративних прав

1. Визначення підвідомчості корпоративних спорів
2. Застосування запобіжних заходів у корпоративних спорах;
3. Процесуальні питання розгляду окремих категорій корпоративних спорів.
4. Спори, пов'язані з нарахуванням і стягненням дивідендів.
5. Спори, пов'язані з набуттям, передачею чи припиненням корпоративних прав.
6. Спори про визнання установчих документів недійсними
7. Інші питання застосування законодавства в корпоративних спорах

Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств

1. Поняття відповідальності в корпоративних правовідносинах.
2. Характеристика відповідальності господарського товариства як корпорації.
3. Відповідальність учасників господарського товариства.
4. Особливості відповідальності членів органів управління господарських товариств.
5. Інститут відповідальності в товаристві однієї особи.
6. Основні та дочірні товариства: питання відповідальності.
7. Солідарна та субсидіарна відповідальність посадових осіб товариств при банкрутстві.
8. Доктрина «проникнення під корпоративну вуаль».

Тема 9. Корпоративні договори

1. Загальні питання внесення змін до корпоративного законодавства України щодо корпоративних договорів.
2. Нові інструменти корпоративного договору: переваги та недоліки.
3. Процедура розробки та підписання корпоративного договору.
4. Переваги та недоліки корпоративного договору.

3.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного права.	2
2.	Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин.	2
3.	Тема 3. Корпоративні права й обов'язки учасників господарських товариств.	2
4.	Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів.	1
5.	Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів.	1
6.	Тема 6. Позасудові способи вирішення корпоративних спорів.	2
7.	Тема 7. Судовий захист корпоративних прав.	2
8.	Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств.	2
9.	Тема 9. Корпоративні договори.	1

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного права

1. Поняття «корпорація» та його етимологія. Основні ознаки та види корпорацій.
2. Поняття корпоративного права. Предмет корпоративного права.
3. Поняття корпоративного управління. Загальна характеристика принципів корпоративного управління.
4. Джерела корпоративного права.
5. Поняття, ознаки та система корпоративного законодавства. Проблеми вдосконалення корпоративного законодавства.
6. Система навчального курсу «Корпоративні спори».

Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин

1. Поняття, ознаки та види господарських корпорацій/організацій.
2. Засновницькі документи суб'єктів господарювання. Державна реєстрація суб'єктів господарювання.
3. Відносини контролю в господарських товариствах – корпораціях. Органи контролю в системі корпоративного управління.
4. Основні принципи кооперації. Ознаки та правова природа кооперативу.
5. Поняття, підстави набуття державою корпоративних прав.

Тема 3. Корпоративні права й обов'язки учасників господарських товариств

1. Суть і ознаки корпоративних прав.
2. Підстави набуття корпоративних прав.

3. Класифікація корпоративних прав.
4. Особливості реалізації корпоративних прав держави.
5. Корпоративні обов'язки.

Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів

1. Поняття й ознаки корпоративних спорів.
2. Корпоративні спори з управління корпоративним підприємством.
3. Корпоративні спори з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства.
4. Корпоративні спори з отримання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства.
5. Корпоративні спори, що виникають з розпорядження акціями, частками, паями.

Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів

1. Поняття захисту корпоративних прав.
2. Характеристика форм захисту корпоративних прав.
3. Самозахист корпоративних прав.
4. Судова та позасудові форми захисту корпоративних прав.
5. Способи та засоби захисту корпоративних прав.
6. Зловживання правом на захист у корпоративних правовідносинах.

Тема 6. Позасудові способи вирішення корпоративних спорів

1. Досудове врегулювання та розв'язання корпоративних спорів.
2. Медіація як форма вирішення корпоративних спорів.

3. Тактика посередництва у розв'язанні корпоративних суперечок.

4. Мета корпоративної медіації та роль опонентів у розв'язанні корпоративного конфлікту.

5. Інструменти закріплення домовленостей, досягнених у результаті корпоративної медіації.

Тема 7. Судовий захист корпоративних прав

1. Підвідомчість і підсудність корпоративних спорів.

2. Застосування запобіжних заходів у корпоративних спорах.

3. Процесуальні питання розгляду окремих категорій корпоративних спорів.

4. Спори, пов'язані із нарахуванням і стягненням дивідендів.

5. Спори, пов'язані з набуттям, передачею чи припиненням корпоративних прав.

6. Спори про визнання установчих документів недійсними

7. Інші питання застосування законодавства в корпоративних спорах

Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств

1. Поняття відповідальності в корпоративних правовідносинах.

2. Характеристика відповідальності господарського товариства як корпорації.

3. Відповідальність учасників господарського товариства.

4. Особливості відповідальності членів органів управління господарських товариств.

5. Інститут відповідальності в товаристві однієї особи.

6. Основні та дочірні товариства: питання відповідальності.

7. Солідарна та субсидіарна відповідальність посадових осіб товариств при банкрутстві.

8. Доктрина «проникнення під корпоративну вуаль».

Тема 9. Корпоративні договори

1. Поняття та ознаки корпоративного договору.
2. Зміст корпоративного договору.
3. Актуальні питання удосконалення корпоративного законодавства України в частині правового регулювання корпоративних договорів.
4. Нові інструменти корпоративного договору: переваги та недоліки.
5. Порядок укладення корпоративного договору.
6. Переваги та недоліки корпоративного договору.

3.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Контроль у корпоративному управлінні.	6
2.	Становлення та сучасний стан нормативно-правового регулювання корпоративного управління.	6
3.	Органи корпоративного управління.	6
4.	Поняття та принципи корпоративного управління.	6
5.	Особливості захисту права корпоративної власності.	6
6.	Самозахист корпоративних прав.	6
7.	Особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності.	6
8.	Субсидіарна відповідальність у корпоративному праві.	6
9.	Солідарна відповідальність посадових осіб підприємства.	6
10.	Зарубіжний досвід вирішення корпоративних спорів.	6

4. Освітні технології, методи навчання та викладання навчальної дисципліни

Використовуються традиційні та інтерактивні методи навчання з застосуванням інноваційних технологій: лекція, круглий стіл, бесіда, семінар, дискусія, розв'язання казусів, демонстрація, презентація, конспектування, робота з електронними інформаційними ресурсами, реферативні доповіді, презентації результатів виконаних завдань і досліджень написання есе та інші.

Критерії підсумкового оцінювання

Максимальна кількість балів Залік 50 балів	Оцінка за шкалою ECTS	Критерії оцінювання знань студентів
Відмінно 45-50	A (90-100)	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, аргументовано його викладає під час усної та письмової відповідей. Наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу. Здатний розв'язувати ускладнені кейси (казуси), завдання та вміє належно використовувати при цьому нормативну базу, судову практику (вітчизняну та європейську). Володіє відповідною науково-правовою термінологією. Показав високий рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.

<p>Добре 39-44</p>	<p>B (80-89)</p>	<p>Студент достатньо володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних і письмових відповідей. Здатний розв'язувати кейси (казуси), завдання із посиланням на положення нормативно-правових актів та судову практику. На достатньому рівні володіє відповідною науково-правовою термінологією. Проте під час усної відповіді, вирішення практичних завдань, казусів інколи не вистачає аргументації, послідовності у викладі матеріалу. Допускається окремих несуттєвих неточностей та незначних помилок. Показав достатній рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.</p>
<p>Добре 33-38</p>	<p>C (70-79)</p>	<p>Студент демонструє загалом добрі знання навчального матеріалу. Під час усних і письмових відповідей робить помітні помилки, неточності. Недостатньо чітко робить певні узагальнення та висновки. Може самостійно розв'язувати стандартні, типові кейси (казуси), завдання, що не потребують детального аналізу нормативно-правових актів і судової практики. Не в повному обсязі володіє відповідною науково-правовою термінологією. Показав базовий рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.</p>
<p>Задовільно 27-32</p>	<p>D (60-69)</p>	<p>Студент демонструє посередні знання навчального матеріалу, викладає його основний</p>

		<p>зміст, але без глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування, аргументації та використання усіх необхідних нормативно-правових актів та основної літератури. Під час усних і письмових відповідей допускається суттєвих неточностей та помилок, унаслідок чого відповідь неповна. У мінімальному обсязі опрацьовує рекомендовану літературу. Може самостійно розв'язувати кейси (казуси), завдання низького рівня складності. Володіє лише базовою науково-правовою термінологією. Показав посередній рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.</p>
<p>Задовільно 21-26</p>	<p>Е (50-59)</p>	<p>Студент демонструє мінімальний рівень знань навчального матеріалу. Під час усних і письмових відповідей узагальнення та висновки відсутні, не орієнтується в базових для навчального курсу нормативно-правових актах. Може самостійно розв'язати найпростіші, типові казуси (кейси), завдання за зразком. У мінімальному обсязі опрацьовує основну літературу. Володіє лише базовою науково-правовою термінологією. Показав досить низький рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.</p>
<p>Незадовільн о 16-20</p>	<p>Ех (35-49)</p>	<p>Студент не засвоїв навчальний матеріал курсу, дає неправильні відповіді на більшість поставлених теоретичних, практичних запитань. Під час усної та письмової відповідей демонструє елементарну,</p>

		<p>фрагментарну обізнаність з правових питань. У відповіді цілком відсутня самостійність, лише за допомогою викладача може сформулювати основні положення курсу. Володіє лише незначною частиною базової науково-правової термінології. Не може самостійно розв'язати найпростіші, типові казуси (кейси), завдання. Рівень розвитку навичок самостійного мислення та викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики – примітивний.</p>
<p>Незадовільн о 0-15</p>	<p>F (1-34)</p>	<p>Студент не засвоїв навчальний матеріал з курсу, дає неправильні відповіді на поставлені теоретичні запитання та пасивно поводить себе на практичних заняттях. Володіє лише окремими основними правовими термінами. Не вміє розв'язувати найпростіші типові казуси (кейси), завдання. Не проявляє навичок самостійного мислення і викладення власних думок під час написання есе з правової проблематики.</p>

КРИТЕРІЇ ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

<p style="text-align: center;">Усний виступ і виконання письмового завдання під час практичного заняття</p>	<p style="text-align: center;">Критерії оцінювання</p>
<p style="text-align: center;">5 балів</p>	<p>Студент бездоганно засвоїв теоретичний матеріал теми заняття; в повному обсязі володіє здатністю застосовувати знання завдань, принципів корпоративних спорів; вільно самостійно та аргументовано викладає особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань; демонструє здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності; логічно визначає належні та прийнятні для юридичного аналізу факти, провівши збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел, доступних інформаційних технологій і баз даних; володіє здатністю до консультування з правових питань, зокрема можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних і конфіденційної інформації; логічно, критично і системно аналізує документи, розуміє їх правовий характер і значення. Правильно виконав усі практичні завдання</p>

<p>4 бали</p>	<p>Студент добре засвоїв теоретичний матеріал заняття; достатньо повно володіє здатністю застосовувати знання завдань, принципів корпоративних спорів; викладає особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права під час усних виступів та письмових відповідей; в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу; логічно визначає належні та прийнятні для юридичного аналізу факти, провівши збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел, доступних інформаційних технологій і баз даних; володіє здатністю до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних і конфіденційної інформації; логічно, критично і системно аналізує документи, розуміє їх правовий характер і значення. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини й аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно виконав більшість практичних завдань</p>
<p>3 бали</p>	<p>Студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної теми; в цілому володіє здатністю застосовувати знання завдань, принципів корпоративних спорів ; фрагментарно викладає особливості реалізації та застосування норм матеріального та процесуального права; намагається</p>

	<p>викладати основний зміст навчального матеріалу під час усних виступів і письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури, доступних інформаційних технологій і баз даних, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки; відповідаючи на питання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища. Правильно виконав половину практичних завдань</p>
<p>2 бали</p>	<p>Студент не в повному обсязі опанував навчальний матеріал теми; не в повному обсязі володіє здатністю застосовувати знання завдань, принципів корпоративних спорів; не знає наукових фактів, визначень; фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права під час усних виступів та письмових відповідей; недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності; майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове мислення, практичні навички не сформовані. Правильно виконав меншість практичних завдань</p>
<p>1 бал</p>	<p>Студент частково володіє здатністю застосовувати знання; не в змозі викласти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права, зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при</p>

	цьому суттєві помилки. Правильно виконав окремі практичні завдання.
0 балів	Студент не володіє здатністю застосовувати знання завдань, принципів, не спроможний викласти навчальний матеріал з дисципліни; відсутнє наукове мислення, практичні навички не сформовані; не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не виконав жодного практичного завдання.

Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять і має на меті перевірку рівня засвоєння студентом навчального матеріалу. Форми поточного контролю (контрольних заходів): – модульні (а) контрольні (а) роботи (а); – усні та письмові опитування на лекційних, практичних заняттях; інтерактивні методи навчання; – розв'язання індивідуальних задач; – підготовка оглядів спеціальної літератури; – тестування за окремими змістовими модулями; – підготовка рефератів або есе; – індивідуальна або групова презентація.

Кількість заходів і форми проведення поточного контролю, а також критерії оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за кожною формою контролю визначається викладачем кафедри самостійно відповідно до принципів академічної свободи.

Доповнення виступу:

2 бали – отримують студенти, які глибоко володіють матеріалом, чітко визначили його зміст; зробили глибокий системний аналіз змісту виступу, виявили нові ідеї та положення, що не були розглянені, але суттєво впливають на зміст доповіді, навели власні аргументи щодо основних положень даної теми.

1 бал - отримують студенти, які виклали матеріал з обговорюваної теми, що доповнює зміст виступу, поглиблює знання з цієї теми та висловили власну думку.

Суттєві запитання до доповідачів:

2 бали - отримують студенти, які своїм запитанням до виступаючого суттєво і конструктивно можуть доповнити хід обговорення теми.

1 бал - отримують студенти, які у своєму запитанні до виступаючого вимагають додаткової інформації з ключових проблем теми, яка розглядається.

Експрес-контроль:

2 бали - нараховуються студентам, які вільно володіють усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі й аргументовано висловлюють свої думки.

1 бал - отримують студенти, які частково володіють матеріалом і можуть окреслити лише деякі проблеми теми.

Складання словника основних термінів, визначених програмою курсу (за темами):

Програмою курсу визначено перелік ключових термінів, що розкривають зміст кожної теми.

Студентам пропонується скласти словник основних термінів з конкретної теми на останніх сторінках опорного конспекту лекцій.

2 бали - нараховуються студентам, які не лише склали повний перелік визначених термінів з конкретної теми, а й можуть вільно розтлумачити їх зміст.

1 бал - нараховуються студентам, які склали неповний перелік визначених термінів з конкретної теми і не можуть їх розтлумачити без конспекту.

Ведення опорного конспекту лекції:

Опорний конспект лекції (ОКЛ) – вид навчально-методичного посібника, в якому стисло і системно викладено основний теоретичний матеріал у формі 15 основних понять і положень, що структурно й логічно пов'язані між собою.

Дані поняття та положення є лише опорними сигналами, вони вимагають пояснень і визначень, що мають записати студенти під час лекції. Його ведення сприяє системному та глибокому засвоєнню навчального матеріалу, дозволяє простежити структурні зв'язки між різними поняттями, положеннями, концепціями, проблемами, теоріями тощо.

Кожен студент повинен мати ОКЛ на лекціях і вести в ньому записи власноруч. Під час аудиторної роботи з ОКЛ студенти записують основні тези лекції та пояснення викладача у визначеному в конспекті полі. Під час самостійної роботи рекомендується доповнити записи лекції та завершити виконання завдань, що були зазначені в Робочій програмі навчальної дисципліни.

2 бали - нараховуються студентам, які в повному обсязі самостійно і творчо опрацювали всі питання лекції і вільно володіють її змістом.

1 бал - нараховується студентам, які опрацювали лише окремі питання лекції і не достатньо вільно володіють її змістом.

Підготовка творчих завдань (есе, дайджест):

Есе – це самостійна творча робота, де у вільній формі висловлюються особисті думки на тему, передбачену Робочою програмою навчальної дисципліни. Головна мета есе – це самостійне розкриття студентом на підставі опрацьованого матеріалу теми, проблеми, питання.

Дайджест – це добір уривків з різних джерел на певну тематику. У форматі дайджестів можна зробити системний аналіз будь-якого теоретичного положення, розкрити різні погляди на будь-яку проблему, тему, питання та зробити узагальнюючі висновки.

2 бали - отримують студенти, які можуть виокремити з різних джерел основні положення, структурно об'єднати їх, коротко проаналізувати кожне з них та зробити ґрунтовні узагальнюючі висновки.

1 бал - отримують студенти, які в цілому правильно виокремили основні положення кожного з джерел, але не зробили їх відповідного аналізу та узагальнюючих висновків.

Ведення конспекту першоджерел:

2 бали - отримують студенти, які опрацювали всю необхідну обов'язкову літературу, засвоїли її основні теоретичні положення, вміють їх пояснити і розтлумачити.

1 бал - отримують студенти, котрі опрацювали не всю необхідну літературу, не завжди розуміють її вихідні теоретичні положення, поверхово їх пояснюють.

ТЕМИ ПИСЬМОВИХ РОБІТ

1. Проблеми управління капіталом господарських товариств.
2. Поняття та система корпоративних утворень за чинним законодавством України, їх ознаки.
3. Проблеми розпорядження корпоративними правами й обов'язками.
4. Проблеми розвитку корпоративних правовідносини в акціонерному товаристві.
5. Проблеми корпоративних відносин у товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю.
6. Проблеми управління державними корпоративними правами.
7. Відповідальність державних органів за порушення корпоративних норм.
8. Правове регулювання досудового порядку врегулювання корпоративних спорів.
9. Поняття та юрисдикція корпоративних спорів.
10. Корпоративні конфлікти: методики розпізнання та способи усунення.
11. Особливості позовні вимоги у корпоративних спорах.
12. Відповідальність у корпоративних правовідносинах.
13. Корпоративні загарбання, поглинання, рейдерство.
14. Спори, суміжні з корпоративними.
15. Способи та засоби захисту корпоративних прав.
16. Особливості корпоративних спорів в країнах Європи.
17. Корпорації в різних правових системах.
18. Особливості судового розгляду корпоративних спорів.
19. Ужиття господарськими судами заходів до забезпечення позову при вирішенні корпоративних спорів.
20. Спори щодо компетенції, обрання та відкликання наглядової ради товариства, визнання рішень наглядової ради недійсними.
21. Спори щодо порядку нарахування та виплати дивідендів учасникам (акціонерам) господарського товариства.

22. Спори, пов'язані з визначенням кворуму на загальних зборах учасників (акціонерів) господарського товариства.
23. Спори про визнання рішень загальних зборів учасників (акціонерів) господарського товариства недійсними.
24. Спори щодо внесення змін до установчих документів господарського товариства.
25. Значення корпоративних договорів для врегулювання корпоративних спорів.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

Теоретичні та нормативно-правові особливості корпоративних спорів

Тема 1. Правова природа й основні категорії корпоративного права

Вивчення правової природи поняття «корпоративне право» треба розпочинати із з'ясування суті поняття «корпорація». Корпорація (англ. Corporation, від пізньолат. *corporatio* — об'єднання, співтовариство), за чинним законодавством України, є об'єднанням підприємств. Так, відповідно до ст. 120 Господарського кодексу України (далі - ГК України) «корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації».

У сучасних правових системах різних країн під терміном «корпорація» розуміють різний зміст. Так, зокрема, у Великобританії термін «корпорація» близький за своїм змістом до терміна «юридична особа», оскільки правопорядок Об'єданого Королівства при класифікації юридичних осіб поділяє їх на корпорації, що становить сукупність осіб (*corporation aggregate*), і одноосібні корпорації (*corporation sole*).

Традиційна система поглядів на корпорації в США не аналогічна до британської, проте є близькою до неї, тому що корпораціями в США зазвичай іменуються найрізноманітніші види юридичних осіб. У такому разі виділяють чотири види корпорацій: публічні, квазіпублічними, підприємницькі і непідприємницькі корпорації (*public, quasi-public, business and non-profit corporations*).

Відзначимо, що існують також позиції, згідно з якими корпорацією називають акціонерне товариство. Проте найпоширеніше є розуміння

корпорації як господарського товариства. Ця позиція відображена в Господарському процесуальному кодексі України (далі – ГПК України), абз. «в» ч. 1 ст. 21 якого визначає підвідомчість справ господарським судам. За цією статтею господарським судам підвідомчі, зокрема, справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, у тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів.

Варто звернути увагу, що поняття корпоративних прав визначає ч.1 ст. 167 ГК України, де вказано: „Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.”

Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК України, під господарськими організаціями розуміються всі юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність. Тобто до вказаної категорії суб'єктів належать господарські товариства, виробничі кооперативи та всі види підприємств, які передбачені законодавством.

З огляду на таку позицію корпоративне право можна визначити як сукупність норм, що регламентують правовий статус господарських товариств та організацій (корпорацій), регулюють порядок їх створення, діяльності, управління та припинення. За даної позиції корпоративне право значно ширше за акціонерне право, адже перше визначає правовий статус, порядок створення, функціонування та припинення не лише акціонерних, а й інших видів товариств.

Зверніть увагу, що корпоративне право можна розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. З об'єктивного погляду – це система юридичних норм,

що регулюють групу суспільних відносин, яка виникає у зв'язку зі створенням і функціонуванням комерційних юридичних осіб (підприємницьких товариств) у результаті реалізації суб'єктами цивільних правовідносин права бути їх засновниками (учасниками), які створюють такі юридичні особи (корпорації) з метою отримання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками.

У суб'єктивному розумінні – це право особи, яка вчиняє необхідні засновницькі дії та здійснює внесок до статутного (складеного) капіталу, набуває статусу учасника корпорації (підприємницького товариства або іншої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку для подальшого його розподілу між учасниками). Усі інші суб'єктивні права учасника, що впливають із його членства в тій чи іншій корпорації, є похідними і розкриваються через поняття змісту «корпоративні права»

Зауважимо, що корпоративне право може розглядатися також як система внутрішніх організаційних правил корпорацій, обов'язкових лише для членів корпорації. Ці правила зазвичай визначають організаційну структуру корпорації, її внутрішній трудовий розпорядок, підстави та порядок заохочення працівників тощо. Внутрішні правила корпорації (акти корпорації) приймаються її власником або уповноваженим ним органом.

Визначаючи місце корпоративного права в системі права України, науковці мають різні погляди на правову природу відповідного правового інституту. Насамперед зауважимо, що правовий інститут юридичної особи переважно розглядається в межах цивільного права. Поняття юридичної особи закріплено в ст. 80 ЦК України, зокрема визначені основні положення щодо суті юридичної особи, видів юридичних осіб, умови їх створення та припинення. Досить детально ЦК України в Главі 8 визначає правовий статус підприємницьких товариств (комерційних юридичних осіб), що в поєднанні з відповідними положеннями ГК України формують основу правового інституту корпоративного права.

Отже, корпоративне право — це сукупність норм, що регламентують правовий статус господарських товариств та організацій (корпорацій), а також

відносини внутрішнього характеру, які складаються в товаристві. З суб'єктивного погляду корпоративне право є правом, яке ґрунтується на участі особи в господарському товаристві.

При вивченні даної теми необхідно визначити предмет корпоративного права. Предметом є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням господарських товариств. Зазначені суспільні відносини можна поділити на такі великі групи:

Зовнішні — відносини, що виникають між господарським товариством та іншими суб'єктами права. До зовнішніх відносин можна віднести відносини приватно-правового характеру, зокрема цивільні та трудові відносини, а також публічно-правового характеру, зокрема адміністративні, фінансові тощо. Господарське товариство вступає в господарські та цивільні відносини, укладаючи договори різних видів з контрагентами та постачальниками. Господарське товариство має право наймати працівників на умовах трудового договору чи контракту. При цьому відносини товариства з найманими працівниками регулюються як локальними актами товариства (корпоративними договорами, правилами внутрішнього трудового розпорядку, посадовими інструкціями тощо), так і законодавством про працю.

Внутрішні — відносини, які виникають усередині господарського товариства (власне корпоративні відносини). Внутрішні відносини охоплюють відносини між учасниками господарського товариства, відносини між господарським товариством і його учасниками, а також відносини, що виникають між органами управління господарського товариства. Учасниками внутрішніх відносин, отже, є господарське товариство, учасники господарського товариства та його органи управління.

Вагоме місце у внутрішніх корпоративних відносинах посідають відносини між учасниками товариства та господарським товариством. Учасники товариства засновують товариство і передають йому майно, необхідне для досягнення поставлених перед товариством цілей. При цьому учасники мають зробити свої внески до статутного (складеного) капіталу. Учасники мають

також низку прав, дотримання яких повинно забезпечити господарське товариство (право брати участь в управлінні товариством, одержувати частину прибутку товариства тощо). Органи управління господарського товариства можуть делегувати повноваження іншим органам управління (наприклад, загальні збори учасників — наглядовій раді, виконавчому органу: наглядова рада — виконавчому органу). Між окремими органами управління виникають відносини, для яких характерні підзвітність і підконтрольність. Так, виконавчий орган акціонерного товариства має звітувати перед загальними зборами учасників та наглядовою радою, загальні збори акціонерів за поданням органу контролю мають право відкликати виконавчий орган.

Відзначимо, що досить часті ситуації, коли учасники оскаржують рішення органів управління товариства, подаючи до господарського суду позов, відповідачем за яким виступає орган управління. Практика господарських судів свідчить про те, що між учасниками товариства та органами управління товариства не можуть виникати корпоративні відносини, у цих випадках належним суб'єктом відносин і відповідачем виступатиме саме господарське товариство.

Тема 2. Суб'єкти корпоративних правовідносин

Потрібно розрізняти суб'єкти корпоративних правовідносин, якими визнаються особи, що беруть участь у корпоративних правовідносинах, зокрема:

- а) господарське товариство (основний суб'єкт корпоративних правовідносин);
- б) учасники господарського товариства;
- в) органи управління господарських товариств.

Господарське товариство — це юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками.

Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства. Учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа. Господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

Зауважимо, відповідно до ст. 85 ЦК України, непідприємницькі товариства (споживчі та обслуговуючі кооперативи, об'єднання громадян та інші) не мають за мету одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками, а це означає, що вони не можуть визнаватися суб'єктами корпоративних правовідносин

У зв'язку з цим до суб'єктів корпоративних відносин – господарських організацій можуть належати тільки організації, які мають такі ознаки:

- по-перше, учасники яких беруть участь в управлінні цими організаціями;
- по-друге, є прибутковими (підприємницькими, комерційними), тобто такими, що мають право отримувати прибуток і розподіляти його між учасниками у вигляді дивідендів;
- по-третє, майно яких розподіляється серед учасників цих організацій у разі ліквідації цих організацій.

Проте серед науковців існує думка, що коло суб'єктів корпоративного права ширше, ніж тільки господарські товариства. Вважається, що наслідком змін в акціонерному законодавстві буде потреба в удосконаленні правового регулювання корпоративних відносин з участю й інших суб'єктів корпоративного права (товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, повних і командитних товариств, кооперативів, інших суб'єктів корпоративного типу тощо).

Загалом розгляд кооперативів (на відміну від господарських товариств) як суб'єктів корпоративних відносин є досить дискусійним питанням, тому зупинимося на ньому більш детально. Відповідно до ч. 1 ст. 163 ЦК України, виробничим кооперативом є добровільне об'єднання громадян на засадах

членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових внесків. Відповідно до ст. 10 ЗУ «Про кооперацію», членами кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу. Так, членами кооперативів називають фізичних та/або юридичних осіб, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб.

Отже, у виробничого кооперативу є багато спільного з господарськими товариствами. Це, зокрема, наявність особистого членства в діяльності організації, субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями кооперативу у розмірах і порядку, встановлених статутом кооперативу і законом. Спільною для господарських товариств і виробничого кооперативу також є можливість брати участь в управлінні справами підприємства, а головною є мета – отримання прибутку та його розподіл. Вищенаведені аргументи дають підстави розглядати виробничі кооперативи як самостійний суб'єкт корпоративних відносин, проте дане питання й досі залишається спірним.

Звернемо увагу, що окремим самостійним суб'єктом корпоративних відносин є саме учасник господарського товариства. Суб'єктами корпоративних правовідносин не є особи, які не стали учасниками, зокрема спадкоємці померлого учасника, особи, які бажають вступити до складу учасників товариства.

Учасники товариства мають ряд прав, зокрема:

- брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;
- брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди);

– вийти в установленому порядку з товариства:

– здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;

– одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом;

– учасники господарського товариства можуть також мати інші права, встановлені установчим документом товариства та законом.

На учасників покладено також ряд обов'язків, серед яких такі:

– дотримуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів:

– виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом;

– не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства:

– учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом.

Органами управління товариством є загальні збори та виконавчий орган. Проте зазначимо, що закон може передбачати й інші органи управління господарським товариством (наприклад, наглядову раду). Органи управління мають свою чітко визначену компетенцію. Органи управління тісно співпрацюють один з одним для досягнення цілей, поставлених перед товариством. Система органів управління господарського товариства побудована так, щоб забезпечити сталість розвитку товариства, оперативність прийняття поточних рішень, ефективність поточного управління діяльністю товариства тощо. Усе це досягається шляхом розмежування компетенції органів управління, встановлення системи контролю за діяльністю виконавчого органу, можливістю зміни складу виконавчого органу у разі невиконання поставлених перед ним завдань. Саме тому органи управління постійно

взаємодіють між собою. Чітке визначення прав і обов'язків органів управління, порядку обміну інформацією, організації виконання рішень у локальних актах господарського товариства дозволить підвищити ефективність роботи товариства в цілому.

Згідно з ч. 2 ст. 113 ЦК України, до господарських товариств належать:

- акціонерні товариства,
- товариства з обмеженою відповідальністю,
- товариства з додатковою відповідальністю,
- повні товариства,
- командитні товариства.

Товариства можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, яка не суперечить законодавству України. Учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа. Обмеження щодо участі у господарських товариствах може бути встановлено законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 114 ЦК України, господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником.

Потрібно запам'ятати, що господарське товариство є власником:

- 1) майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу;
- 2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;
- 3) одержаних доходів;
- 4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

Отож суб'єктами корпоративних відносин є юридичні та фізичні особи, що можуть чи мають право бути засновниками (учасниками) товариства.

Тема 3. Корпоративні права та обов'язки учасників господарських товариств

Розгляд теми варто розпочати з врахуванням того, що корпоративні права визначаються як сукупності суб'єктивних майнових та немайнових прав, якими наділяється особа, що володіє на праві власності часткою у статутному капіталі товариства, або акціями акціонерного товариства, або правом на пай у пайовому фонді виробничого кооперативу, та які включають в себе право на участь в управлінні товариством, право на отримання частини прибутку (дивідендів), а також частини активів у разі ліквідації товариства та інші права, передбачені законом і статутними документами товариства.

Корпоративні права – це не права відповідної юридичної особи як учасника цивільного обороту перед третіми особами. Корпоративні права мають власну правову самодостатність і не входять у зміст правосуб'єктності юридичної особи. Корпоративні права виникають лише у разі створення юридичної особи, при цьому носять незавершений характер суб'єктивного права учасника, який здійснює їх самостійно або спільно через загальні збори.

Підходи до розуміння поняття «корпоративні права» умовно можна поділити на дві групи залежно від моменту виникнення таких прав: 1) ті, які під корпоративними розуміють права, що виникають щодо вже існуючої юридичної особи, та права, що виникають у процесі її створення; 2) ті, які пов'язують корпоративні права лише з участю суб'єкта в діяльності юридичної особи.

У першому випадку корпоративне право розуміється як право особи, об'єднуючи зусилля та капітал, стати учасником корпорації (юридичної особи). Усі інші суб'єктивні права учасника, що впливають із його членства в тій чи

іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права.

Другий підхід визначає корпоративне право як сукупність прав, які виникають в акціонера чи учасника корпорації внаслідок набуття ними відповідного права власності на акції, права власності на частку в статутному фонді товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації.

Проте зверніть увагу, що найбільш поширеним є поділ корпоративних прав учасників товариств на майнові та немайнові.

До майнових відносять: право брати участь у формуванні статутного фонду (капіталу) корпоративного підприємства; право на отримання прибутку корпоративного підприємства у тому числі шляхом отримання дивідендів; право вільно розпоряджатися корпоративними правами та отримувати від цього майнову вигоду; право на виділ частки в майні у разі виходу або виключення учасника з корпоративного підприємства; право на отримання коштів чи частини майна, що залишилися після розрахунків з усіма кредиторами у разі ліквідації корпоративного підприємства.

До немайнових повноважень належить: право визначити мету, завдання, предмет діяльності та організаційно-правову форму корпоративного підприємства, його структуру, склад і компетенцію органів управління та порядок прийняття ними рішень; право учасників на управління справами корпоративного підприємства, а саме:

- вносити пропозиції до порядку денного;
- брати участь у голосуванні;
- бути обраним в органи управління;
- визначати основні напрями діяльності та приймати рішення про реорганізацію чи припинення корпоративного підприємства;
- брати участь у розгляді та вирішенні інших питань, що стосуються функціонування корпоративного підприємства;

- право на отримання інформації про діяльність корпоративного підприємства;
- право на вихід із корпоративного підприємства.

Відзначимо, що в літературі існує думка, згідно з якою, корпоративні права є парними, тобто такими, що складаються з майнових і немайнових прав. Єдність особистих немайнових і майнових прав як парних категорій розуміється як їхній максимально тісний зв'язок, завдяки якому реалізація одного з них має враховувати й реалізацію іншого або завдяки реалізації одного з них відбувається й реалізація другого. Непродуктивно кожне з них розглядати окремо, бо тільки у своїй нерозривній сукупності вони дають той правовий ефект, що покликаний максимально задовольнити всі інтереси і потреби їх носіїв і надати регулюванню той рівень, який здатний це зробити. Отож майнові та немайнові корпоративні права пов'язані та не існують один без одного.

Необхідно звернути увагу, що корпоративні права мають не тільки майнові, але й організаційні елементи. Серед організаційних – право на участь в управлінні, одержання інформації про діяльність господарської організації.

У зв'язку з цим поширений також поділ корпоративних прав на майнові й управлінські (організаційні). Перші регламентують майнові відносини, другі стосуються питань участі у прийнятті рішень і формуванні органів управління товариства.

Управлінський (організаційний) елемент корпоративних прав передбачає:

- участь у формуванні установчих органів корпоративного підприємства;
- вибір і призначення посадових осіб керівних органів юридичної особи;
- участь у голосуванні;
- право на отримання інформації про діяльність корпоративного підприємства;
- право на припинення корпоративних відносин (право на вихід).

Зауважимо, що організаційні чи управлінські компоненти корпоративних прав у деякій частині є похідними від майнових і покликані забезпечити власнику корпоративних прав можливість ефективного нагляду, а в деяких

випадках – контролю за інвестицією, що він передав у власність корпоративного підприємства.

Наразі не можна уявити існування організаційних та майнових прав окремо одне від одного. Так, якщо особа вступає в корпоративне підприємство чи є його учасником, вона наділяється усім обсягом корпоративних прав незалежно від їх характеру (організаційні чи майнові). І навпаки, особа втрачає усі корпоративні права (як організаційні, так і майнові) у разі виключення чи виходу з корпоративного підприємства.

Отже, організаційні (управлінські) повноваження не можуть існувати без майнового елемента, тобто фактично без частки учасника у статутному капіталі корпоративного підприємства. Виходячи з цього, корпоративні права можна поділити на основні та похідні. До перших належить усі права, пов'язані з майном, а до похідних – права, які виникають у результаті внесення майнового внеску, у тому числі право на управління в корпоративному підприємстві.

Варто запам'ятати, що однією з особливостей управлінських повноважень є те, що можливість їх повноцінного застосування пов'язується з волевиявленням інших власників корпоративних прав. Це означає, що кінцева реалізація управлінського повноваження можлива лише за умови спільного волевиявлення інших власників корпоративних прав у кількості, необхідній для прийняття рішення, що передбачено статутом чи іншими засновницькими документами.

Але навіть такими управлінськими повноваженнями володіють не всі учасники корпоративних прав. Так, власники привілейованих акцій мають право брати участь у голосуванні лише у визначених законом випадках (ч. 5. ст. 25 ЗУ «Про акціонерні товариства»), а вкладники у командитному товаристві взагалі не справляють жодного впливу на управління таким товариством. Хоча в окремих випадках, наприклад у разі володіння особою контрольним пакетом акцій чи створення господарського товариства однією особою, досить волевиявлення однієї особи. Такі особи можуть приймати рішення на підставі

власного волевиявлення, особливо незважаючи на вплив інших учасників корпоративного підприємства.

Відмітимо, що відповідно до іншої класифікації комплекс корпоративних прав охоплює:

- основні корпоративні права (властиві учасникові будь-якої господарської організації) – визначаються ЦК України та загальними законами;

- спеціальні - наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або в господарській організації з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами;

- локальні – передбачаються установчими документами конкретної господарської організації з урахуванням специфіки корпоративних відносин, що складаються між нею та її засновниками й учасниками.

Отже, розмежуємо, корпоративні права можуть бути класифіковані за такими критеріями:

1. За змістом (або характером): майнові чи немайнові.

2. За суб'єктом здійснення: корпоративні права держави чи корпоративні права фізичних та юридичних осіб.

3. За підставою виникнення (на підставі законодавчого акта (стосується в основному корпоративних прав держави), на підставі статуту чи засновницького договору, на підставі рішення суду).

4. За організаційно-правовою формою корпоративного підприємства:

– корпоративні права у господарському товаристві;

– корпоративні права у виробничому, споживчому чи іншому виді кооперативі;

– корпоративні права у сільськогосподарському підприємстві;

– корпоративні права у фермерському господарстві;

– корпоративні права у приватному підприємстві (за винятком випадків, коли воно створене однією особою).

5. За способом набуття корпоративні права бувають первинні (первісні) та вторинні (похідні). Перші виникають унаслідок створення (заснування) корпоративного підприємства, другі виникають вже на підставі існуючих корпоративних прав шляхом волевиявлення первісних суб'єктів корпоративних відносин стосовно їхньої подальшої долі (наприклад, на основі вчинення правочинів щодо корпоративних прав, їх спадкування (правонаступництва) тощо).

6. За обсягом корпоративні права можуть бути повні та неповні.

Наприклад, власники привілейованих акцій мають право голосу лише у випадках, передбачених законом і статутом акціонерного товариства (ч. 4 ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства»). Тобто у випадках, установлених законом, комплекс корпоративних прав може мати обмежений характер.

7. Усі корпоративні права можна поділити на загальні та спеціальні.

Перші характерні для всіх суб'єктів корпоративних відносин, а другі – лише для окремих (наприклад, для акціонерів, вкладників у командитному товаристві).

Тема 4. Правова природа та класифікація корпоративних спорів

Для початку зазначимо, що термін «корпоративні спори» застосовується в судовій практиці давно, водночас як зміст самого поняття, так і межі його застосування чітко не визначені ні в законодавстві, ні у правовій доктрині. Оскільки мова йде про передання на розгляд господарських судів спорів, незалежно від суб'єктного складу їх учасників, тобто про виключну підвідомчість цих спорів господарським судам, особливої актуальності набуває проблема критеріїв відмежування цих спорів від інших дотичних, близьких за характером. У зв'язку з відмовою законодавця від суб'єктного критерію (спори розглядаються господарськими судами незалежно від складу їх учасників) – весь «тягар» розмежування перекладається на предметний критерій. Тож

виникає потреба звернутися до аналізу самого поняття «предмет спору» і визначити його зміст щодо категорії «корпоративний спір».

Відомо, що процесуальною формою захисту порушеного суб'єктивного права виступає позов, то ж будь-який спір, якщо він не вирішується сторонами добровільно, зрештою переходить у стадію судового розгляду, і відтак поняття «предмет спору» збігається з поняттям «предмет позову», які можуть розглядатися як тотожні, тобто збігаються за своїм основним змістом.

У цивільно-процесульній доктрині під предметом позову розуміють матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, стосовно якої він просить постановити судові рішення. Вона опосередковується спірними правовідносинами – суб'єктивним правом і обов'язком позивача і відповідача. Цю позицію поділяють і дослідники господарського процесу. Отже, для того, щоб визначити предмет позову, потрібно звернутися до аналізу змісту спірних матеріально-правових відносин, тобто до характеристики корпоративних правовідносин.

Перш за все, зазначимо, що в доктрині можна виділити два загальних підходи до визначення корпоративних відносин: широкий і вузький.

У широкому розумінні корпоративними відносинами розглядаються всі правовідносини, де одним із учасників виступає корпорація як організаційно-правова форма юридичної особи, що здійснює підприємницьку діяльність.

У вузькому (власному) розумінні – це зобов'язальні відносини між корпорацією (її органами) та учасниками з приводу управління, ведення справ, надання інформації тощо.

Студенту слід зауважити, що аналізуючи проблему виключної підсудності корпоративних спорів та визначення її меж, тобто визначення кола тих спорів, які мають розглядатися господарськими судами, незалежно від суб'єктного складу, вочевидь необхідно виходити з розуміння поняття спірних корпоративних відносин як предмета позову виключно у вузькому (власному) розумінні. Оскільки, користуючись іншим підходом (тобто розглядаючи як корпоративні всі спори за участю корпорації), ми безпідставно розширимо межі

цієї виключної підсудності, що не буде в цілому відповідати самому змісту і призначенню цього інституту і зрештою «розмиємо» і саме поняття корпоративних відносин, і корпоративних спорів.

Тому корпоративні спори – це такі, предметом яких є вимоги учасників корпоративних відносин, тобто відносин, пов'язаних із здійсненням управління корпоративним утворенням або веденням його справ, про захист їх корпоративних прав способами, передбаченими законом.

Важливим питанням є: кого відносити до осіб, що можуть розглядатися «належними» суб'єктами подання такого позову, тобто стороною у процесі? Позивачем у корпоративному спорі може бути особа, чиї корпоративні права:

- порушуються;
- оспорується;
- не визнаються.

За таких умов особа повинна обґрунтувати свій «корпоративний інтерес» шляхом подання доказів порушення, оспорення або невизнання її корпоративних прав.

Звернемо увагу студентів, що виникають ускладнення при розгляді відповідних спорів, пов'язані з необхідністю розмежування корпоративних спорів та інших «дотичних», близьких до них. Зокрема, це спори, пов'язані з реалізацією спадкових прав. Спори спадкоємців померлого учасника господарського товариства за своєю природою не є корпоративними, оскільки мають інший майновий характер – спори щодо спадку. Аналогічно мають вирішуватися і питання про розмежування корпоративних і сімейних спорів. Спори між подружжям про права на частки (акції) в разі розподілу спільного майна не варто відносити до корпоративних, бо в їх основі лежать інші матеріально-правові відносини – сімейні. Так же мають вирішуватися й інші спори, що пов'язані з переходом права власності на акції (паї) – за своїм характером це також некорпоративні спори.

Особливу проблему становить розмежування корпоративних і трудових спорів. Причому ускладнення виникають у зв'язку з вирішенням тих трудових

спорів, учасниками яких є посадові особи товариства, зокрема учасники органів корпоративного управління, призначення (обрання) або звільнення (відкликання) яких ґрунтується на прийнятті рішень загальних зборів, наглядової ради тощо. Так, в 2023 році Верховний Суд змінив підвідомчість спорів про звільнення керівника. Рішення про звільнення керівника підприємства, хоча і має наслідки в межах трудових правовідносин, стосується позбавлення повноважень на управління товариством. Спір має розглядатися не в межах трудових, а саме корпоративних правовідносин. Такий висновок зробив Касаційний цивільний суд Верховного Суду у справі № 359/8573/20 за позовом в. о. директора державного підприємства щодо скасування рішення первинної профспілкової організації про розірвання трудового договору.

Високі судді зазначили, що реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього об'єднання стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством.

Хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки і в межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини. Рішення уповноваженого на це органу мають розглядатися не в межах трудових, а саме корпоративних правовідносин, що виникають між товариством та особами, яким довірено повноваження з управління ним.

Також Велика Палата Верховного Суду в Постанові від 30 вересня 2021 р. N 910/8221/21 зазначила, що неодноразово розглядала питання щодо юрисдикційності спору про звільнення чи відсторонення від виконання обов'язків керівника або члена виконавчого органу юридичної особи приватного права та робила правові висновки про те, що такий спір за своєю правовою природою та правовими наслідками належить до корпоративних спорів і підлягає вирішенню господарськими судами.

Звертаємо увагу студентів на розмежування корпоративних спорів за певними критеріями.

1. Спори щодо оскарження учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, рішень, дій або бездіяльності юридичної особи й органів її управління.

Для звернення з таким позовом мають бути дотримані умови:

а) наявність у позивача статусу учасника юридичної особи (відповідно, і корпоративних прав) станом на дату ухвалення оскаржуваного рішення, вчинення дії чи бездіяльності. Тобто, учасник, який вибув, може звернутися з позовом лише за умови, що оскаржуване рішення було ухвалено до моменту його виходу з юридичної особи;

б) доведення учасником порушення його корпоративного права / інтересу таким рішенням, дією чи бездіяльністю. Водночас, якщо позов про визнання недійсним рішення органу управління юридичної особи пред'являє не її учасник, а стороння особа (наприклад, кредитор), такий спір уже не належить до корпоративних.

2. Спори про визнання недійсними установчих документів (повністю або в частині окремих положень), змін до них. Варто зауважити, що у разі пред'явлення такого позову не учасником (засновником, акціонером, членом) юридичної особи, а зовнішньою особою (наприклад, кредитором), такий спір не є корпоративним.

Так само не належать до корпоративних спорів випадки, якщо дану вимогу заявляють суб'єкти владних повноважень, що здійснюють контроль за діяльністю юридичної особи, а також органи, які здійснюють державну реєстрацію юридичних осіб (п. 1.8 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»).

3. Спори щодо обрання, відкликання, відсторонення, поновлення на посаді, припинення повноважень керівників чи інших посадових осіб юридичної особи, окрім трудових спорів.

4. Спори, пов'язані зі створенням юридичної особи, зокрема спори, пов'язані з набуттям корпоративних прав у процесі заснування юридичної особи. До таких спорів пропонується відносити також спори між засновниками щодо зобов'язання вчинити дії із заснування, державної реєстрації юридичної особи; щодо виконання корпоративного договору у процесі заснування юридичної особи; щодо повернення грошових коштів, майна, внесених як оплата вкладу до статутного капіталу товариства, якщо воно не відбулося, тощо.

5. Спори, пов'язані з реорганізацією, ліквідацією юридичної особи чи скасуванням її державної реєстрації за позовом учасника (засновника, акціонера, члена) до такої юридичної особи.

6. Спори про переведення прав та обов'язків покупця акцій, частки у статутному капіталі юридичної особи у зв'язку з порушенням переважного права на придбання акцій, частки.

7. Спори щодо права власності на майно, передане юридичній особі учасником (засновником, акціонером, членом) як вклад до статутного капіталу юридичної особи.

8. Спори про стягнення дивідендів. До таких спорів належать також справи про стягнення дивідендів за успадкованими акціями, оскільки предметом виступатимуть не спадкові відносини, а реалізація спадкоємцем своїх корпоративних прав (як підтверджено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 11.09.2018 у справі № 910/18015/1743).

9. Справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав у юридичній особі, якщо позов обґрунтовано порушенням корпоративних прав.

10. Спори щодо визнання права власності на акції, частку у статутному капіталі юридичної особи чи права на пай, спори щодо укладення, зміни, виконання, розірвання, а також визнання недійсними правочинів з акціями, якщо позов обґрунтовано порушенням корпоративних прав.

11. Спори, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням, а також визнання недійсними корпоративних договорів. Механізм корпоративного договору доволі поширений за кордоном, особливо в англійському праві, і нещодавно отримав закріплення в українському законодавстві також. Практика останніх кількох років демонструє, що корпоративні договори укладаються в Україні дедалі частіше, а тому і спори, пов'язані з ними, невдовзі набудуть значної актуальності. Оскільки корпоративний договір врегульовує способи реалізації учасниками юридичної особи своїх корпоративних прав та є вагомим інструментом корпоративного управління, то і спори, пов'язані з такими договорами, належать до корпоративних.

12. Спори про визнання недійсними значного правочину, правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, правочину, укладеного з перевищенням повноважень, якщо позов обґрунтовано порушенням корпоративних прав позивача.

13. Спори між юридичною особою та її посадовою особою, зокрема посадовою особою, повноваження якої припинені, про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями або бездіяльністю такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах. Даний вид спорів наразі закріплений як окрема категорія п. 12 ч. 1 ст. 20 ГПК України та відображає інститут похідного позову. Позаяк підставою такого позову виступає порушення посадовою особою фідучіарних обов'язків, неналежне здійснення нею корпоративного управління, дані спори також вважаємо корпоративними.

14. Спори за позовом учасника, який вибув, про визначення та стягнення належної йому вартості частки майна юридичної особи.

15. Спори щодо визначення розміру статутного капіталу юридичної особи та часток учасників.

16. Спори між учасниками юридичної особи або між юридичною особою та її учасниками щодо скасування запису в Єдиному державному реєстрі

юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань (далі ЄДР). Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 04.09.2018 у справі № 904/5857/17 було підтверджено належність таких спорів до корпоративних і зазначено, що вимога про визнання неправомірними дій державного реєстратора з внесення в ЄДР відомостей, щодо достовірності яких виник корпоративний спір, має похідний характер від корпоративного спору; така вимога залежить від наявності самого порушеного права, яке підлягає захисту шляхом скасування запису в ЄДР, за правилами господарського судочинства незалежно від обмеження позовних вимог лише оскарженням державної реєстрації.

17. Спори, пов'язані з виключенням учасників, спадкоємців з юридичної особи.

18. Інші спори, пов'язані з набуттям, здійсненням, припиненням корпоративних прав, створенням, реалізацією корпоративного управління, діяльністю та припиненням юридичної особи. Зокрема, ними можуть бути спори про відшкодування витрат юридичної особи, пов'язаних із проведенням на вимогу її учасника аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства.

Змістовий модуль 2

Судовий і позасудовий захист корпоративних прав

Тема 5. Загальні положення про способи вирішення корпоративних спорів

При вивченні даного питання, студенти повинні звернути увагу, що учасники корпоративних відносин можуть використати як юрисдикційну, так і неюрисдикційну форму захисту своїх корпоративних прав.

Юрисдикційна форма захисту корпоративних прав включає порядок захисту господарськими судами та здійснення відповідних дій у межах визначеної законодавством компетенції органом державної влади. І тут очевидний поділ порядку юрисдикційної форми захисту на загальний та спеціальний.

Загальний порядок форми правового захисту передбачає процесуальний порядок, що здійснюється виключно господарськими судами із застосування позовного провадження, адже законодавець чітко визначив виключну підвідомчість корпоративних спорів господарським судам, незважаючи на суб'єктний та предметний критерій, віддавши перевагу імперативній нормі закону.

Так, відповідно до ст. 20 ГПК України, до юрисдикції господарських судів віднесені: 1) справи у спорах, що виникають із корпоративних відносин, у тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув; пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів; 2) справи у спорах, що виникають із правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав у юридичній особі, крім правочинів у сімейних і спадкових правовідносинах; 3) справи у спорах між

юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах.

Під спеціальним порядком юрисдикційної форми правового захисту корпоративних прав розуміють адміністративний порядок, що здійснюється у процедурному порядку шляхом звернення до вищого органу чи посадової особи для захисту корпоративних прав.

Отже, носії корпоративних прав у разі порушення мають можливість вибору юрисдикційної форми захисту прав між судовим і адміністративним порядком, у разі якщо такий порядок передбачений законом, але рішення, прийняте в адміністративному порядку, воно може бути оскаржене у суді (ч. 3 ст. 17 ЦК України).

Зверніть увагу, що поряд із юрисдикційними формами захисту корпоративних прав існує неюрисдикційна форма захисту, до якої належить, зокрема: медіація, заходи оперативного впливу та самозахист. Вони спрямовані на відновлення порушених елементів правового статусу учасників корпоративних відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів

Самозахист корпоративного права відбувається шляхом реалізації наданих власникам корпоративних прав, можливостей без звернення до юрисдикційних органів (судових або адміністративних), та здійснюється самостійно або звертаються до органів юридичної особи. Це може виражатися у вимогах скликати загальні збори учасників та прийняти відповідне рішення або самостійно прийняти рішення, яке буде відповідати вимогам закону та має метою захист охоронюваного законодавством інтересу.

Чинне законодавство України щодо корпорацій різних організаційно-правових форм містить комплекс правових норм, які дозволяють власнику корпоративних прав самостійно обирати спосіб їх захисту. Наприклад, включення норм, що забезпечують рівні права акціонерів та гарантують їх

захист, до статутів і внутрішніх документів товариств, закріплення в законодавстві положень щодо прав акціонерів у акціонерних товариствах або прав учасників інших господарських товариств.

Стаття 31 Закону України "Про акціонерні товариства" визначає переважне право акціонерів у разі додаткової емісії акцій. Так, переважаючим правом акціонерів є:

1) право акціонера - власника простих акцій придбавати розміщувані товариством прості акції та інші цінні папери, які можуть бути конвертовані в акції, пропорційно до частки належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій;

2) право акціонера - власника привілейованих акцій придбавати розміщувані товариством привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, та інші цінні папери, які можуть бути конвертовані в акції цього класу, пропорційно до частки належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу.

У даному випадку акціонери приватного акціонерного товариства можуть у локальних нормативно-правових актах передбачити обмеження щодо обігу акцій, що, на їх думку, буде максимально відповідати їх інтересам. Зокрема, акціонер приватного акціонерного товариства, який має намір продати свої акції третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це решту акціонерів товариства та саме товариство із зазначенням ціни та інших умов продажу акцій.

Таким чином, у випадках, передбачених законодавством, а також локальними (корпоративними) нормативно-правовими актами, власник або власники корпоративних прав можуть здійснювати дії щодо захисту порушених прав або вживати заходи для запобігання заподіяння шкоди (можливого заподіяння шкоди). Такі дії здійснюються самостійно або із залученням органів

і посадових осіб корпорації з метою захисту порушених прав та охоронюваних законом інтересів.

Ткож при розгляді даного питання студентам слід звернути увагу на поняття «зловживання правом». Під «зловживанням корпоративними правами» у формі шикани розуміється здійснення учасником господарського товариства свого суб'єктивного корпоративного права з винятковим наміром завдати шкоди правам та інтересам іншим учасникам та\або господарського товариства.

Наприклад, особа, що володіє кількістю акцій, необхідних для скликання позачергових загальних зборів (10 і більше відсотків простих акцій товариства), має на меті скликати позачергові загальні збори акціонерів і провести їх за відсутності іншого акціонера, який, на її думку, може голосувати проти необхідних їй рішень, включених ініціатором скликання позачергових загальних зборів до порядку денного. Наприклад, особа, що має більшість голосів, свідомо не з'являється на загальні збори з метою унеможливити прийняття конкретного рішення. У такому випадку відповідні дії можна кваліфікувати як умисел щодо задоволення особистого інтересу. Таку ж кваліфікацію можна зробити, якщо особа недбало ставиться до діяльності товариства, що може завдати суттєвої шкоди процвітання і діяльності товариству в цілому. Також необхідно зазначити, що особи-правопорушники можуть мати на меті завдати шкоди не тільки господарському товариству, а й окремому його учаснику для задоволення конкурентних цілей.

Особами, які зловживають своїми правами, можуть виступати всі учасники акціонерних правовідносин, оскільки кожен з них має можливість так здійснювати належне йому право, яке буде кваліфіковано як зловживання.

В акціонерних правовідносинах виділяють прості та складні форми зловживання правами власником контрольного пакета акцій щодо міноритарних акціонерів, зокрема на прибуток, недружні поглинання, зловживання правом власниками невеликих пакетів акцій.

Прості форми зловживання з боку учасників товариства в межах їх прав можуть бути: право на отримання прибутку (мажоритарними акціонерами);

право на одержання частини вартості майна, пропорційну його частці в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю при виході, право на управління товариством (наприклад, визначення занадто короткого часу для реєстрації учасників), право на визнання недійсним правочину, контроль за діяльністю товариства (наприклад, ініціювання частих аудиторських перевірок), право на інформацію (найчастіше міноритарними акціонерами), оскарження рішення особою, яка стала акціонером (учасником) товариства після проведення оскаржуваних загальних зборів. Складні форми зловживання – це грінмейл (корпоративний шантаж) та недружні поглинання.

Грінмейл - отримання привілеїв при укладенні угод із об'єднання, поділу компаній або випуску додаткової емісії. Так створюється сприятливий клімат для розвитку корпоративного шантажу.

Іншими словами, грінмейлінг – це форма зловживання правом окремими акціонерами або групами акціонерів своїми правами, яка передбачає вчинення дій, що формально відповідають чинному законодавству, можуть бути вчинені ними на підставі права володіння певною кількістю акцій акціонерного товариства або з огляду на наявність у них можливості так чи інакше розпоряджатися наданим певною кількістю акцій правом голосу з метою отримання матеріальних благ і спрямовані на таке втручання у внутрішні справи товариства, яке змушує саме товариство, його акціонерів та інших зацікавлених осіб надавати їм ці матеріальні вигоди та блага.

Застосування грінмейлу покликане вирішити два основні завдання: 1) спонукання компанії викупити власні акції (частки) за суттєво завищеною ціною; 2) загарбання підприємства через встановлення контролю.

Грінмейл небезпечний для компаній, слабких у правовому, організаційному та фінансовому планах, які не мають належної внутрішньої служби безпеки та штату юристів. Також підкреслимо, що в полі зору грінмейлерів знаходяться переважно сучасні компанії, які характеризуються швидким розвитком, стабільністю та інноваційністю. В Україні, як і в більшості країн, грінмейл заборонений законом.

Недружнє поглинання (рейдерство) - це придбання однієї компанії (цільова компанія) іншою (покупець), яке здійснюється шляхом прямого звернення до акціонерів компанії або шляхом боротьби за зміну керівництва для затвердження придбання. Недружнє поглинання відбувається всупереч бажанню менеджменту цільових компаній.

Рейдер у переважній більшості спеціалізується на перехопленні оперативного управління компанії через ініціювання штучно створеного бізнес-конфлікту, а пізніше — силовому захопленні без згоди адміністрації, акціонерів і працівників суб'єкта господарювання. Головна мета рейдера — перерозподіл чужої нерухомості й отримання прибутку.

Отже, під поняттям «зловживання корпоративним правом» належить розуміти одну із форм зловживання суб'єктивним правом, що виражається у здійсненні особою своїх корпоративних прав (дії або бездіяльності), результатом якої є завдання істотної шкоди учаснику корпоративних відносин або ж цілому товариству.

Слід запам'ятати, що до числа факторів, які відкривають можливості для існування зловживання правом у корпоративних відносинах, зокрема, належать:

- недосконалість чинного законодавства, його неузгодженість, що дозволяє неоднозначно тлумачити норми права;
- відсутність сформованої однакової правозастосовчої практики розгляду спорів, що впливають з корпоративних відносин;
- відсутність тривалої практики існування корпоративних відносин;
- відсутність необхідних знань і навичок, несформовану правосвідомість учасників корпоративних відносин;
- яскраво виражена пізниця у співвідношенні можливостей учасників корпоративних відносин для захисту від зловживання правом, тобто наявність особливого суб'єктного складу - сильної та слабкої сторони корпоративних відносин.

Тема 6. Позасудові способи вирішення корпоративних спорів

Звернемо увагу студентів, що вирішення корпоративних спорів можливе і в позасудовому порядку. Наявність можливості використання позасудових способів вирішення спорів, у тому числі й корпоративних, є ознакою розвиненої правової держави з високим рівнем громадянського суспільства та правової культури.

Застосування медіації для врегулювання корпоративних спорів забезпечує: 1) можливість збереження партнерських стосунків; 2) зменшення кількості корпоративних спорів розвантажить судову систему. Поняття «медіація» походить від лат. *mediare*, що означає «бути посередником». У перекладі з англійської мови термін «медіація» (*mediation*) означає посередництво, клопотання, заступництво. Медіація у праві – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоб зацікавлені сторони самостійно змогли вибрати варіант рішення, який задовольняв би інтереси та потреби всіх учасників конфлікту.

На відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони доходять згоди самостійно. При цьому потрібно розуміти, що медіація – ліберальна процедура, яка має низку сфер застосування: цивільну, комерційну, кримінальну (медіація використовується в ювенальній юстиції), сімейну, корпоративну, фіскальну, адміністративну, внутрішньоорганізаційну, трудову, земельну, сусідську.

Тож суб'єкти та їхня наділеність владними повноваженнями дуже відрізняються залежно від сфери. Тому обсяг регулювання й особливості регулювання для кожної з цих сфер можуть і мають бути різними. Така різноманітність створює труднощі для унормування та втілення в нормах закону. Тому унікальність інституту медіації полягає в тому, що медіатор допомагає опонентам досягти результату в ухваленні рішення без поступок один одному. Кожен учасник залишається задоволеним своїм вибором.

Звернемо увагу на переваги медіації в корпоративних спорах. Беззаперечний плюс медіації в тому, що процес медіації зазвичай значно коротший у часі, допомагає заощадити матеріальні ресурси і досягти балансу між дотриманням законних прав та інтересів сторін конфлікту.

1. Особисті інтереси. Корпоративний спір, як і будь-який інший вид конфлікту, не позбавлений людського фактору. За безкомпромісними позиціями сторін завжди ховаються глибинні людські інтереси, такі як захист репутації, прихована образа, порушена обіцянка. Медіація дозволяє виявити ці інтереси і виробити взаємоприйнятну позицію з урахуванням справжніх інтересів сторін.

2. Можливість зберегти бізнес. Як відомо, корпоративні конфлікти часто стають причиною остаточного розриву відносин між партнерами, руйнування як невеликих компаній, так і багатомільйонних імперій. Навіть в українській історії протягом останніх років було чимало таких випадків. Комерційна медіація дозволяє не тільки зберегти партнерські відносини і довіру між засновниками, а й уникнути руйнування діючого бізнесу. Важко сперечатися з тим, що всі сторони залишаться в плюсі, якщо прибуткове підприємство буде збережено.

3. Конфіденційність. Медіація гарантує конфіденційність як суті конфлікту, так і процесу його обговорення і вирішення. Такий основоположний принцип робить медіацію дуже затребуваною і привабливою в бізнессередовищі, оскільки зберігається «обличчя» компанії, не страждає ні її репутація, ні репутація власників. Більше того, конфіденційність конфлікту вкрай важлива для збереження інвестиційної привабливості бізнесу: наявність корпоративного спору може істотно знизити оцінку бізнесу або зовсім стати причиною відмови інвестора від інвестиції.

4. Гнучкість і оперативність. Сторони медіації не обмежені ні предметом спору, ні заявленими вимогами на початку медіації. Єдиним обмеженням у медіації є бажання і готовність сторін обговорювати ті чи інші аспекти конфлікту. У медіації немає потреби намагатися «вмістити» варіанти вирішення

конфлікту в межі початкових вимог. Завдяки цьому можливе досягнення нестандартних рішень, що підходять до кожного конкретного випадку. Сторони можуть обговорювати варіанти виходу з конфлікту, допоки не знайдуть шлях, який максимально відповідає їхнім інтересам. Саме такий варіант, у разі згоди на це сторін, лягає в основу медіаційної угоди. Учасники контролюють процес переговорів.

Медіація може проводитися в порядку та на умовах, визначених сторонами за погодженням з медіатором. Зокрема, сторони мають право вносити пропозиції щодо порядку проведення медіації, надавати потрібну інформацію, заявляти про необхідність участі в медіації третіх осіб, ініціювати проведення індивідуальної бесіди з медіатором, брати участь в обговоренні висунутих пропозицій, формувати коло питань, які потребують обговорення, висловлювати свою думку і позицію з приводу спірної ситуації. Судові розгляди можуть тривати роками, а також є вкрай витратними і нудними для сторін і самого підприємства. Медіація ж дозволяє «розкласти все по полицях» усього за кілька сесій. Робота підприємства не паралізується, час зустрічей коригується, виходячи з потреб сторін. Більше того, сторони нічим не ризикують – вони можуть вийти з медіації в будь-який момент, а якщо не зможуть домовитися, зможуть скористатися класичними варіантами вирішення конфлікту.

6. Економія часу і грошей бізнесу. Сторонам медіації не потрібно витрачати гроші на судові витрати (які можуть становити значні суми), залучення фахівців (для здійснення експертиз, вартість яких в окремих випадках може бути більшою, ніж сума позову), оплату послуг адвокатів.

Зважаючи на специфіку корпоративних спорів, можна виділити наступні особливості їх медіації:

1) розширений специфічний суб'єктний склад порівняно з учасниками корпоративних спорів у господарському судочинстві. У медіації можуть брати участь також групи осіб, що є особливо поширеним у корпоративних спорах,

однак унеможливлено ГПК України – групи акціонерів-міноритаріїв, члени органу корпоративного управління тощо;

2) необхідність інформування заінтересованих учасників про медіацію задля можливості їх залучення у окремих випадках. Більшість корпоративних спорів так чи інакше заторкують права та законні інтереси не лише сторін медіації, а й інших осіб – інших учасників (акціонерів), колишніх учасників, бенефіціарів тощо. Наприклад, такими спорами є спори про оскарження рішень органів управління товариства, визнання недійсним статуту, відшкодування збитків, завданих посадовою особою тощо. Необхідне інформування юридичної особи й усіх заінтересованих осіб про початок медіації у корпоративних спорах задля можливості їх вступу у процес;

3) особливі способи фіксації медіаційного застереження у корпоративних спорах. Медіаційна угода може укладатися у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди.

Тема 7. Судовий захист корпоративних прав

Аналізуючи судову практику, можна дійти висновку, що в судовому порядку розглядаються корпоративні спори щодо:

- кворуму загальних зборів ТОВ;
- укладання договору дарування частки з метою уникнення відповідальності за своїми зобов'язаннями;
- права на отримання компенсації за примусово вилучені акції;
- стягнення збитків (упущеної вигоди), заподіяних юридичній особі її посадовою особою;
- забезпечення позову у корпоративному спорі;
- належного й ефективного способу захисту, серед яких Касаційний господарський суд у складі Верховного суду України визначив такі:

- визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства, стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі ТОВ/ТДВ;

- негаторний позов;
- віндикаційний позов;
- відшкодування шкоди;
- визнання недійсним рішення загальних зборів юридичної особи;
- виключення учасника із союзу або будь-якої юридичної особи;
- спонукання юридичної особи до виконання її обов'язку;
- зобов'язання юридичної особи вчинити дії щодо державної реєстрації

змін в установчих документах;

- оскарження рішення про створення юридичної особи;
- скасування державної реєстрації юридичної особи;
- скасування державної реєстрації припинення юридичної особи;
- скасування в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно запису

про право власності;

- визнання протиправною бездіяльності (дій) керівництва юридичної особи;

- визнання переважного права учасника на придбання частки;
- переведення на учасника ТОВ прав та обов'язків покупця за договором

купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ;

- розірвання договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ;
- визнання недійсною безвідкличної вимоги про придбання акцій;
- зобов'язання акціонера зробити пропозицію про викуп;
- зобов'язання банку провести безумовну облікову операцію списання

простих іменних акцій бездокументарної форми існування;

- визнання незаконним і скасування листа.

- скасування державної реєстрації юридичної особи, створеної у процедурі злиття двох юридичних осіб з порушеннями закону, які неможливо усунути;

- спори між членами громадської організації та громадською організацією щодо визнання недійсним рішення загальних зборів стосовно припинення повноважень одного з органів управління цією організацією;
- визнання недійсним договору відчуження частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, що укладено з фізичною особою, яка не є учасником товариства та не має корпоративних прав;
- щодо захисту права учасника (акціонера, члена) на участь в управлінні юридичною особою, на отримання частини прибутку товариства (дивідендів), на отримання інформації про діяльність юридичної особи та права вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності юридичної особи, права акціонера вимагати здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством належних йому простих акцій;
- що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі;
- про оскарження правочинів юридичної особи;
- спори між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах;
- спори, що виникають під час реалізації процедури обов'язкового продажу акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій;
- щодо статуту та статутного капіталу юридичної особи;
- про оскарження окремих положень корпоративного договору;
- спори, пов'язані з формуванням та повноваженнями органів юридичних осіб;
- пов'язаних з виходом (виключенням) учасника (члена) зі складу юридичної особи та інші.

Тема 8. Відповідальність посадових осіб товариств

Норми та правила, що передбачають підстави застосування юридичної відповідальності у корпоративних відносинах, містяться у різногалузевих законодавчих актах, локальних правових актах і корпоративних договорах. Їх спільний предмет регулювання та системний взаємозв'язок дає змогу виокремити корпоративну відповідальність в окремий інститут корпоративного права.

Зверніть увагу на те, що корпоративна відповідальність має ті ж загальні ознаки, що і юридична відповідальність загалом: забезпеченість державним примусом, понесення правопорушником несприятливих наслідків майнового та немайнового (організаційного) характеру, наявність вини, яка в корпоративних відносинах презюмується.

Необхідно запам'ятати, що відповідальність у корпоративному праві має власні інституційні ознаки й особливості, зумовлені правовою природою корпоративних відносин, що дають змогу визнати корпоративну відповідальність самостійним видом юридичної відповідальності.

До таких ознак належать:

1. Підстави виникнення: *юридичну підставу* (закон, статут, внутрішній документ (положення, правила), договір (засновницький договір, цивільно-правовий договір (контракт), корпоративний договір) і *фактичну підставу* (корпоративне правопорушення – порушення корпоративних прав або охоронюваних законом інтересів інших учасників, невиконання або неналежне виконання корпоративних обов'язків учасників або фідучіарних обов'язків посадових осіб, зловживання правом). Реалізація такого способу захисту у корпоративних відносинах як відшкодування збитків можлива лише за наявності в діях посадової особи товариства повного складу корпоративного правопорушення, елементами якого є: протиправна поведінка; шкода (збитки); причиннонаслідковий зв'язок; вина.

У юридичній літературі і судовій практиці домінує думка, що наявність складу правопорушення є підставою для будь-якого виду відповідальності і

становить предмет доказування у справах про відшкодування збитків, завданих товариству його посадовими особами. Водночас негативні наслідки (школа) від корпоративних правопорушень можуть мати як майновий, так і немайновий характер. Вони можуть виражатися не тільки в заподіянні збитків, а й у неотриманні прибутку (дивідендів), неможливості продати акції за справедливою ціною, неможливості або перешкодах у реалізації корпоративних прав, позбавленні або обмеженні окремих корпоративних прав. Корпоративне правопорушення може спричинити втрату корпоративного контролю як самостійної майнової цінності, втрату прав на акції (частки), неможливість або обмеження у здійсненні юридичною особою своєї діяльності або неможливість досягнення цілей такої діяльності. Поведінку посадової особи або учасника товариства можна вважати протиправною в тому випадку, якщо вона порушує умови чинного корпоративного законодавства, положення договору, укладеного нею з товариством. Така поведінка може виражатися у формі дій або бездіяльності.

Протиправна поведінка може полягати у:

- наданні згоди на вчинення або вчинення (підписання) правочину, збиткового для товариства, відчуження майна товариства за заниженою ціною з конфліктом інтересів (або без такого) (наприклад, безпідставна передача директором спеціального дозволу на геологічне вивчення надр (постанова ВП ВС від 26 листопада 2019 р. у справі № 910/20261/16)), вчинення правочину на неринкових умовах усупереч інтересам товариства, завідомо збиткового правочину наприклад, (придбання фінансових зобов'язань (векселів тощо) особи, щодо якої було заздалегідь відомо, про її неплатоспроможність);

- затвердженні вартості, що не відповідає дійсній ринковій вартості акцій товариства (постанова КГС ВС від 17 лютого 2021 р. у справі № 905/1926/18);

- нерозумні або недобросовісні дії щодо розпорядження майном і грошовими коштами (наприклад, сплата (підписання платіжного доручення кваліфікованим електронним підписом) директором від імені товариства земельного податку за фізичних осіб – власників земельних ділянок,

орендованих товариством без належної правової підстави (постанова КГС ВС від 24 лютого 2021 р. у справі № 904/982/1910)), виплата за рішенням директора заробітної плати, матеріальної допомоги, премій, внесків за рахунок товариства собі й іншим посадовим особам за відсутності належних правових підстав, утрата або неналежна охорона майна, зокрема і внаслідок дій, що містять ознаки злочину проти власності, включення до умов цивільно-правового договору (контракту) з посадовою особою невідгідних для товариства умов, зокрема про виплату значної компенсації в разі дострокового розірвання договору, зокрема і з причин, які залежать від волі або дій (бездіяльності) такої посадової особи (заява, відсторонення у зв'язку з неналежним здійсненням посадових обов'язків);

– невиконання або неналежне виконання учасником передбачених законом, статутом, корпоративним договором корпоративних обов'язків без поважних причин;

– невиконання або неналежне виконання фідучіарних обов'язків з корпоративного управління, зокрема: дії директора, які спричинили притягнення юридичної особи до відповідальності, неучасть у засіданнях колегіальних органів управління без поважних причин, розголошення комерційної таємниці тощо.

Причинно-наслідковий зв'язок судовою практикою однозначно визнає обов'язковим елементом для стягнення збитків із члена органу управління (постанова ВП ВС від 26 листопада 2019 р. у справі № 910/20261/16, постанова КГС ВС від 24 лютого 2021 р. у справі № 904/982/19). Недоведеність причинно-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) члена органу управління і заподіяними товариству збитками може бути підставою відмови в позові.

Протиправна бездіяльність не зводиться до простої пасивності суб'єкта, а полягає в утриманні від вчинення визначених законом, статутом або договором дій. Бездіяльність є причиною збитку лише в тому випадку, якщо буде доведено, що активність відповідача запобігла б нанесенню шкоди корпорації.

Ст. 92 ЦК України, абзац 1 ч. 2 ст. 89 ГК України, які передбачають відповідальність посадових осіб перед товариством за збитки, завдані товариству їхніми діями (бездіяльністю), прямо не вказують на вину як елемент складу корпоративного правопорушення. Вина як обов'язковий елемент складу правопорушення презюмується, з огляду на загальні положення господарського та цивільного законодавства про відшкодування збитків, деліктну та договірну відповідальність.

Однак в абзаці 6 ч. 2 ст. 89 ГК України законодавець зазначає про “інші винні дії посадової особи”, вказуючи на вину як кваліфікуючий елемент складу корпоративного правопорушення.

Для притягнення до відповідальності необхідно довести, що директор діяв недобросовісно і нерозумно, що фактично означає необхідність доведення вини і презумпцію невинуватості порушника. Зазначені особи визнаються невинними, якщо вони діяли розумно, добросовісно, із належною дбайливістю й обачністю, вжили всіх заходів для належного виконання обов'язків і запобігання несприятливих правових наслідків (об'єктивістська концепція). Ігнорування вини як самостійного елементу корпоративного правопорушення веде до того, що діяльність керівника юридичної особи фактично прирівнюється до підприємницької, що суперечить вищезазначеному “правилу ділового рішення”.

2. Особливий суб'єктний склад. При цьому шкода, що виникає в результаті корпоративного правопорушення, може бути заподіяна як іншим учасникам корпоративних відносин, так і третім особам, які в таких відносинах із заподіювачем шкоди не перебувають.

До суб'єктів корпоративної відповідальності, крім учасників корпоративних відносин – організації корпоративного типу, її учасників (акціонерів) і посадових осіб органів управління, можна віднести: засновників, осіб, які мають право давати обов'язкові для товариства (боржника) вказівки чи мають можливість іншим чином визначати його дії (наприклад, голова та члени ліквідаційної комісії, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий

санацією, ліквідатор), тимчасово виконуючі обов'язки посадової особи, особи, що входять до нелегітимних органів управління, колишні члени органів управління, "тіньові" директори); осіб, які несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника за законом; кінцевих бенефіціарних власників (контролерів); пов'язаних із банком осіб.

3. Зміст відповідальності, що полягає в обмеженні або позбавленні корпоративного права, покладенні на правопорушника додаткового обов'язку або негативного наслідку, спрямованого на майнову базу або на особу порушника.

Відзначимо, що основною формою корпоративної відповідальності є відшкодування збитків. Проте особливими формами корпоративної відповідальності є також: обмеження корпоративних прав (права голосу, права на отримання дивідендів), виключення учасника зі складу товариства (примусове припинення права участі в товаристві), визнання недійсним засновницького договору або статуту, примусовий поділ або ліквідація товариства.

4. Застосування у порядку притягнення до відповідальності, що встановлений законом, локальним нормативним актом, цивільно-правовим або корпоративним договором.

5. Функції відповідальності: забезпечення виконання обов'язків учасників корпоративних правовідносин, захист прав учасників корпоративних відносин, кредиторів та інших стейкхолдерів і покарання порушника за вчинене правопорушення.

Зверніть увагу на принципи корпоративної відповідальності, основні серед яких:

1. Принцип відокремленості, що полягає в самостійній відповідальності товариства та його учасників, членів органів управління, інших осіб за своїми зобов'язаннями. Учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, установлених

установчими документами та законом (ч. 3 ст. 96 ЦК України). У цьому принципі проявляється істинна суть самої конструкції юридичної особи як “корпоративного щита”, який захищає особисте майно її учасників від вимог третіх осіб.

Призначення конструкції юридичної особи полягає у зменшенні ризику майнових утрат для засновників (учасників, акціонерів) юридичної особи через перекладання можливої відповідальності за результати своєї діяльності на створеного ними нового суб’єкта права – юридичну особу й обмеження цієї відповідальності наявним у юридичної особи майном.

2. Принцип обмеженої відповідальності (limited liability) учасників, які, за загальним правилом, несуть відповідальність за зобов’язаннями товариства у випадках, прямо передбачених законом та/або корпоративним договором. Відступ від цього принципу може бути лише у виключних випадках, прямо передбачених законом, пов’язаних із:

а) особливостями окремих організаційно-правових форм юридичних осіб (товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства, виробничі кооперативи, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 119, частинами 1, 4 ст. 124, ч. 1 ст. 133, ч. 1 ст. 138 ЦК України, ст. 56 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”²⁷, ч. 2 ст. 163 ЦК України, ч. 1 ст. 108 ГК України);

б) недостатністю майна самої юридичної особи (на стадії банкрутства або в умовах неповного формування капіталу при створенні компанії).

Засновники (учасники, акціонери) також несуть субсидіарну відповідальність за зобов’язаннями підприємства – боржника у зв’язку з доведенням його до банкрутства. Стягнені суми включаються до складу ліквідаційної маси і можуть бути використані лише для задоволення вимог кредиторів (ч. 2 ст. 61 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ)). Учасники ТОВ, які не повністю сплатили свій вклад, несуть відповідальність у межах несплаченої частини.

в) умисним заподіянням шкоди кредиторам та іншим учасникам корпоративних відносин (корпоративний делікт);

г) відповідальністю засновників. Особи, які створюють юридичну особу, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до її державної реєстрації (ч. 4 ст. 96 ЦК України);

3. Принцип повної відповідальності товариства та посадових осіб товариства за вчинене корпоративне правопорушення.

4. Принцип спеціалітета – відповідальність настає з підстав, у формі та щодо тих суб'єктів, які прямо вказані в законі або корпоративному договорі.

5. Принцип персоналізації – особа, яка здійснює управлінські повноваження, має відповідати лише за власні дії, а не за дії працівників юридичної особи або її контрагентів.

6. Принцип диференціації – полягає в чіткому розмежуванні корпоративної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності: як цивільно-правової відповідальності (договірної та деліктної), так і публічно-правової відповідальності (адміністративної, митної, податкової) самої юридичної особи та інших учасників корпоративних відносин.

Притягнення особи до корпоративної відповідальності не виключає можливості застосування інших видів публічно-правової юридичної відповідальності: кримінальної, адміністративної. Цивільно-правова відповідальність виконує правовідновлюючу функцію, а відповідальність, передбачена публічно-правовими нормами, має характер покарання.

Доктрина «проникнення під корпоративну вуаль».

Інколи принцип розмежування відповідальності учасника та юридичної особи використовується недобросовісно, в тому числі як інструмент обману кредиторів. Постає питання про те, чи завжди варто розмежовувати відповідальність учасника та юридичної особи, чи можна перекласти відповідальність юридичної особи перед кредиторами на учасників юридичної особи або дозволити учасникам діяти в інтересах юридичної особи.

У країнах англосаксонської системи права існує доктрина судового походження, відома як «зняття корпоративної вуалі» (piercing/lifting the corporate veil). Доктрина «зняття корпоративної вуалі» передбачає можливість ототожнення прав, дій та відповідальності юридичної особи з правами, діями та відповідальністю її учасників. Ця доктрина зазвичай застосовується або на користь третіх осіб, які вимагають від учасника відшкодувати збитки за неправомірні дії юридичної особи, або на користь учасника, який прагне захистити права та інтереси юридичної особи.

Зазначимо, що в українському законодавстві доктрина «зняття корпоративної вуалі» прямо не передбачена. Однак є окремі положення законодавства, подібні на зняття корпоративної вуалі:

- Юридична особа- правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи- правонаступника (ч. 5 ст. 107 ЦК України).

- Юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу, і навпаки (ч. 3 ст. 109 ЦК України).

- У разі банкрутства боржника з вини його засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, у тому числі з вини керівника боржника, які мають право давати обов'язкові для боржника вказівки чи мають можливість в інший спосіб визначати його дії, на засновників (учасників, акціонерів) боржника-юридичної особи або інших осіб у разі недостатності майна боржника може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями (ч. 2 ст. 61 КзПБ).

- Пов'язана з банком особа, дії або бездіяльність якої призвели до завдання банку шкоди з її вини, несе відповідальність своїм майном (ч. 6 ст. 58 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). При цьому пов'язаними з банком особами, зокрема, є контролери банку (тобто фізична/юридична особа, що

прямо та/або опосередковано володіє 50% чи більше статутного капіталу); особи, які мають істотну участь (тобто пряме та/або опосередковане володіння 10% і більше статутного капіталу) в банку, а також особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю в банку; особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку.

- Якщо корпоративне підприємство через дії або бездіяльність холдингової компанії виявиться неплатоспроможним і визнається банкрутом, то холдингова компанія несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями корпоративного підприємства (ч. 6 ст. 126 ГК України). При цьому холдингова компанія — це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається 50%+1 акцій (часток, паїв) чи іншим пакетом акцій (часток, паїв), який забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність двох або більше корпоративних підприємств.

- Учасник (засновник) теплопостачальної або теплогенеруючої організації у разі прийняття рішення про її ліквідацію забезпечує погашення боргу такої організації перед постачальниками енергоносіїв (ч. 5 ст. 22 Закону України «Про теплопостачання»).

Тема 9. Корпоративні договори

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про товариства з обмеженою і з додатковою відповідальністю», корпоративний договір – це договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі - корпоративний договір), вчиняється в письмовій формі.

Корпоративний договір може бути оплатним або безоплатним. Додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути саме товариство та треті особи. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним.

А ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає, що договір, за яким акціонери товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір може бути оплатним або безоплатним. Додатковими сторонами корпоративного договору також можуть бути саме акціонерне товариство та треті особи.

Дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі.

Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких акціонер має право або зобов'язаний купити або продати акції товариства, а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

У разі, якщо корпоративний договір передбачає обов'язок купити або продати акції товариства, але будь-яка із сторін ухиляється від обов'язку укласти договір купівлі-продажу акцій, інша сторона має право звернутися до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу акцій, укладеним на умовах, передбачених таким корпоративним договором, та про відшкодування збитків, заподіяних ухиленням від укладення такого договору купівлі-продажу акцій.

Корпоративний договір, що встановлює обов'язок акціонерів забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним.

Предмет договору між акціонерами товариства може також містити в собі:

1) зобов'язання сторін реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав;

2) обов'язок його сторін голосувати у спосіб, передбачений таким договором, на загальних зборах акціонерів товариства, погоджувати придбання або відчуження акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин, утримуватися від відчуження акцій до настання визначених у договорі обставин, а також вчиняти інші дії, пов'язані з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нового товариства;

3) умови або порядок визначення умов, на яких акціонер - сторона договору вправі або зобов'язаний придбати або продати акції товариства, та визначати випадки (які можуть залежати чи не залежати від дій сторін), коли таке право або обов'язок виникає.

Можна виділити такі групи зобов'язань, які можуть бути віднесені учасниками до предмета корпоративного договору:

1) участь в управлінні товариством (у тому числі, обов'язок сторін корпоративного договору голосувати у визначений договором спосіб);

2) погодження придбання або відчуження часток/акцій за заздалегідь визначеною ціною та/або у разі настання визначених у договорі обставин;

3) утримання від відчуження часток/акцій до настання визначених у договорі обставин; учинення інших дій, пов'язаних з управлінням товариством, його припиненням або виділом з нього нової юридичної особи.

Ознаки корпоративного договору:

- безоплатність
- письмова форма
- визначений строк дії/безстроково
- конфіденційність, за виключенням випадків, встановлених законом (обов'язкове оприлюднення)

нерозповсюдження на посадових осіб

Корпоративний договір укладається у разі:

- домовленість про взаємодію учасників при створенні товариства
- загроза/наявність спору між учасниками
- під час фінансово-господарської діяльності
- паритетна структура власності (50/50)
- для захисту міноритаріїв
- за потреби в додатковому фінансуванні
- при залученні інвестицій в обмін на частку
- коли у складі учасників різні групи інтересів
- при передачі бізнесу спадкоємцям

- коли директор має частку в товаристві
- інше.

Зауважимо, що в корпоративному договорі рекомендується передбачити бажаний порядок голосування учасників на загальних зборах з тих чи інших питань діяльності товариства, передбачити, коли кожен учасник має голосувати "за", "проти", "утримався". У ситуації коли партнери беруть участь у бізнесі 50 на 50, є можливість указати різну кількість голосів, які вони мають з певних питань. Наприклад, в одного учасника буде 100% голосів щодо фінансових питань, а в іншого учасника – 100% голосів з питань виробництва.

Важливо передбачити умови переважного права на придбання частки, яку продає один із учасників. При цьому потрібно максимально деталізовано прописати умови такого продажу, зокрема ціну продажу або процедуру визначення такої ціни, у тому числі передбачення конкретної формули.

Для виходу з корпоративного конфлікту партнери можуть передбачити в договорі механізми мирного вирішення суперечливого питання. Можна прописати порядок дій, які мають учинити сторони. Такі дії можуть учинятися поетапно, починаючи від переговорів, залучення незалежного посередника, медіації, і закінчуючи продажем товариства чи поділом його між партнерами.

Відзначимо, що дієвість і дотримання корпоративного договору залежить від передбаченої відповідальності за його порушення. Норми корпоративного договору мають містити положення про цивільно-правову відповідальність учасників за його порушення.

Корпоративний договір може передбачати відшкодування збитків, штрафні санкції, матеріальну відповідальність у вигляді компенсації, обов'язок для учасника продати свою частку в статутному капіталі товариства.

Основна перевага корпоративного договору полягає в тому, що партнери можуть домовитися про свою співпрацю до внесення вкладів та до виникнення корпоративного спору.

СИТУАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

До лічильної комісії звернувся громадянин С. з вимогою ввести його в список реєстрації учасників зборів акціонерів як представника одного з акціонерів (громадянина М.) і видати бюлетені для голосування, тоді як позачергові загальні збори акціонерів ПАТ "С" підійшли до розгляду третього (останнього) питання порядку денного. Обґрунтовуючи свої повноваження, С. представив лічильній комісії доручення на голосування, завірену генеральним директором ПАТ "С". Лічильна комісія відмовила у вимогах С., посилаючись на таке: на зборах уже присутній інший представник М, який також має належно оформлене доручення; М. не є працівником ПАТ "С", у зв'язку із чим форма доручення, виданого С., не відповідає вимогам закону.

Чи правильне рішення прийняла лічильна комісія? Чи перевищила лічильна комісія свої повноваження? Який порядок участі акціонера в загальних зборах акціонерів?

Завдання 2

Член ревізійної комісії ПАТ "Д" особа І. у порядку п.1 ст. 38 ЗУ "Про акціонерні товариства" висунув свою кандидатуру на посаду члена наглядової ради. Однак рада, що діє, не включила його кандидатуру в список для голосування щодо виборів членів наглядової ради на річних загальних зборах акціонерів.

Оцініть дії наглядової ради. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 3

Громадянин І., що є власником 34 простих акцій ПАТ "З" номінальною вартістю 1 000 грн. і 10 привілейованих акцій ПАТ "З" номінальною вартістю 500 грн., не згодний із проведеною генеральним директором політикою у сфері торговельної діяльності товариства, висунув вимогу провести аудиторську

перевірку. Однак аудиторська організація відмовила громадянину І., посиляючись на те, що його вимога носить невмотивований характер, а також на те, що він не має права висувати зазначену вимогу, тому що володіє менш ніж 10 % голосуючих акцій товариства. Розмір статутного капіталу ПАТ "З" становить 380 000 грн.

Чи обґрунтована вимога акціонера?

Завдання 4

У ТОВ два учасника, кожний з яких володіє 1/2 голосів у статутному капіталі. Один з учасників подав державному реєстратору нотаріально посвідчену заяву про вихід зі складу учасників товариства, а потім висунув вимогу до товариства про негайну видачу йому частки в майні та в прибутку товариства.

Чи правомірна вимога? Як визначається розмір виплат?

Завдання 5

У ТОВ учасник, який володіє 2/3 голосів, передав свою частку третій особі за договором уступки корпоративних прав. Після повідомлення про це іншого учасника, який володіє 1/3 голосів, останній відмовився підписувати статут у новій редакції та не визнає даний договір.

Як можна вирішити спір?

Завдання 6

Громадянин С., будучи учасником ТОВ «К», що підлягало процедурі банкрутства, звернувся до ліквідаційної комісії з вимогою включити його до другої черги кредиторів на одержання своєї частки ліквідаційної квоти, мотивуючи це необхідністю значних грошових витрат, пов'язаних з лікуванням. При цьому він надав довідку МСЕК, що є інвалідом 1 групи, який потребує такого лікування. Ліквідаційна комісія відмовила прохачу. Тоді С. звернувся до суду з позовом до товариства про виділення йому належної

грошової суми, еквівалентної розміру його вкладу до статутного фонду товариства.

Вирішіть завдання, посилаючись на норми чинного законодавства, виходячи з інвалідності засновника та необхідності лікування.

Завдання 7

Вступаючи до ТОВ «К», громадянин Ш. вніс як вклад до статутного фонду право на винайдену ним складну мікросхему, засвідчене патентом. Це його право на об'єкт інтелектуальної власності збори товариства оцінили у сумі 100 тис. грн. Через декілька місяців товариство передало винахід у користування швейцарській фірмі, одержуючи за це щороку 200 тис. дол. Через рік Ш. дізнався про це і заявив про вихід з товариства. При цьому він зажадав повернення його вкладу з компенсацією у сумі 100 тис. дол. Збори товариства відмовили у задоволенні вимог, погодившись сплатити балансову вартість винаходу у розмірі 100 тис. грн. Ш. не погодився з рішенням зборів і звернувся до суду.

Вирішіть справу, посилаючись на чинне законодавство.

Завдання 8

ТОВ «І» при створенні ТОВ «Н» вніс 500 тис. грн як інвестиції відповідно до інвестиційного договору, де передбачено виплата щорічних відсотків у розмірі 20 % від суми внеску. На зборах учасників, на які інвестор не був запрошений, було прийнято рішення про зарахування інвестиції як вклад до статутного фонду з наданням ТОВ «І» частки у розмірі 10 відсотків. У кінці року інвестор звернувся до ТОВ «Н» з вимогою сплатити відсотки за користування інвестицією у сумі 100 тис. грн. Збори ТОВ «Н» відмовились сплатити цю суму, посилаючись на те, що дивіденди, одержані за рік склали 8 % і тому, на їх думку, до сплати належить лише 40 тис. грн.

Вирішіть завдання, посилаючись на норми чинного законодавства. При цьому вясніть різницю між вкладом учасника до статутного фонду та інвестицією.

Завдання 9

На момент створення ТОВ учасник зобов'язався сплатити 50% Статутного капіталу, тобто 50 тисяч грн. На момент реєстрації не сплатив нічого, через півроку – 25 тис. грн. Через рік після реєстрації заявив, що більше грошей немає.

Як треба вчинити ТОВ у такому випадку? Яка процедура і які рішення може прийняти ТОВ? Хто буде приймати рішення?

Завдання 10

При створенні ТОВ у грудні 2022 р. в Статуті зазначили, що частка кожного учасника має бути внесена протягом 6 місяців. Один з учасників не вніс свого внеску у цей період. Відразу після закінчення 6 місяців були скликані загальні збори учасників, але при голосуванні про виключення цього учасника, він блокував таке рішення, оскільки мав 51% голосів.

Загальні збори рішення не прийняли. Чи правильно було зроблено? Обґрунтуйте, посилаючись на норми чинного законодавства.

Завдання 11

Один з учасників ТОВ "С" помер. Двоє його спадкоємців (син І. і дочка Р.) вирішили стати учасниками ТОВ. Однак учасники ТОВ не дали згоду на те, щоб І. став учасником товариства. Крім того, вони відмовились виплачувати йому частку, аргументуючи це тим, що його сестра стане учасником товариства і він повинен вимагати від неї свою частину спадкового майна у статутному капіталі товариства. І. подав позов до суду.

Який порядок спадкування частки у товаристві з обмеженою відповідальністю? Чи відрізняється порядок спадкування акцій від порядку спадкування частки? Які будуть наслідки відмови учасників від надання згоди

на вступ спадкоємців до складу учасників товариства? Чи буде задоволено позов І.? Чи матиме значення те, що його сестрі згоду на участь у товаристві надали?

Завдання 12

У 2003 р. створено відкрите акціонерне товариство «Р.», у статутному фонді якого 50% майна держави. Загальні збори акціонерів прийняли рішення про обрання головою спостережної ради особи О., який є заступником Міністра економіки України. Чи законне таке рішення загальних зборів акціонерів?

Завдання 13

Товариство з обмеженою відповідальністю «Р», яке є акціонером товариства «А», подало позов до суду про визнання недійсним рішення загальних зборів АТ. У позові ТОВ зазначало, що правління АТ не дало ТОВ можливості брати участь у роботі загальних зборів АТ, посилаючись на те, що ТОВ ще не повністю сплатило вартість своїх акцій. У зв'язку із цим ТОВ вимагало скасування рішення і відшкодування збитків. Хто має право брати участь у загальних зборах АТ? Коли акціонер набуває права власності на акції АТ? Чи є ТОВ власником акцій? У який строк належить оплачувати акції емітента? Яке рішення має прийняти суд?

Завдання 14

Між приватним підприємством і товариством з обмеженою відповідальністю укладено договір на виконання маркетингових досліджень. Незважаючи на перерахований ПП аванс, що було передбачено договором, ТОВ так і не розпочало виконання робіт, а гроші зі штрафними санкціями повертати відмовилось. Юрист приватного підприємства в установленому законом порядку подав позов до суду. Але у канцелярії суду, до якої він приніс пакет документів, відмовилися їх приймати, посилаючись на те, що всупереч ч. 4 ст. 6 Господарського

процесуального кодексу України копії документів, якими заявник обгрунтовував свої вимоги, не були нотаріально засвідчені.

1. Якими нормативними актами регламентується порядок оформлення і подання на розгляд копій ділових (процесуальних та інших) документів?

2. Яким актом законодавства визначено поняття “належним чином засвідченої копії”?

3. Чи є законною відмова працівників канцелярії прийняти документи із посиланням на ч. 4 ст. 6 Господарського процесуального кодексу України? Що можна порадити в цій ситуації?

Завдання 15

Між ПрАТ “Е” та ТОВ “Р” був укладений договір поставки, за яким ПрАТ зобов’язано було поставити радіоапаратуру. Строк виконання був визначений 1 вересня 2022 р. Однак у зазначений термін поставка не відбулася. ТОВ подало на ПрАТ позов до суду про стягнення неустойки в розмірі 200 тис. три. Виявилося, що поставка не відбулася з вини відділу поставки ПрАТ. Однак зазначений відділ свою вину заперечував, стверджуючи, що бухгалтерія їм заборонила здійснювати будь-які дії по відвантаженню продукції, якщо не буде попередньої оплати поставки та дозволу на відвантаження продукції з бухгалтерії. Бухгалтерія також заперечувала свою вину, зазначаючи, що з юридичного відділу їм узагалі ніякого договору не передавали і вони про дану поставку нічого не знають. Юридичний відділ стверджував, що договір був переданий і відділу поставки, і бухгалтерії.

Хто несе відповідальність у цій ситуації? Який порядок ведення договірної роботи на підприємствах?

Завдання 16.

Між двома акціонерними товариствами було укладено договір перевезення. Від імені замовника договір підписано генеральним директором,

а від імені перевізника — заступником директора, бо останній перебував у відпустці. Оскільки перевізник своїх зобов'язань за договором не виконав, замовник звернувся до суду із позовом про відшкодування збитків. Але перевізник, в особі директора, який повернувся з відпустки, подав позов про визнання договору недійсним, як такого, що суперечить вимогам закону, оскільки заступник директора не мав повноважень на підписання договору.

Хто має право від імені юридичної особи підписувати договори? Де повинні міститися такі відомості? Чи має цивільно-правові наслідки угода, що підписана представником сторони, який не мав належно оформлених повноважень на її підписання? Яке рішення має прийняти суд?

Завдання 17

Товариство з обмеженою відповідальністю вирішило укласти із державним підприємством, що знаходилося в іншому місті, договір оренди виробничих приміщень. За обставин, що склалися, у визначений час директор товариства не зміг виїхати на підписання договору. Оскільки за статутом товариства ніхто, крім директора, не міг підписувати господарські договори, товариство довіреністю уповноважило комерційного директора на підписання договору. В довіреності повноваження комерційного директора були сформульовані як “право на оформлення договору оренди”. Але представники державного підприємства відмовилися мати справу із комерційним директором підприємства, посилаючись на те, що поняття “оформлення договору” не передбачає право на його підписання.

Хто має підписувати угоди від імені суб'єктів господарювання?

Які вимоги пред'являються згідно із законодавством до довіреностей, що видаються від імені суб'єктів господарювання?

Чи правомірна позиція представників державного підприємства?

Завдання 18

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку вирішила перевірити правильність і законність відчуження акцій публічного АТ «З». З цією метою працівники Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку зажадали від АТ «З» документи про договори, які були укладені щодо акцій АТ за останні п'ять років. Однак АТ відмовилося надавати таку інформацію, аргументуючи це тим, що вони не мають права розголошувати конфіденційну інформацію стосовно власників акцій.

Які повноваження Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку щодо перевірки діяльності публічного АТ? Чи є інформація щодо власників акцій конфіденційною?

Завдання 19

Один із учасників товариства з обмеженою відповідальністю виїхав за кордон на постійне місце проживання. Решта учасників вирішила виключити його зі складу ТОВ та ввести іншу особу. Прийнявши відповідне рішення і склавши протокол, вони звернулися до держадміністрації з проханням зареєструвати зміни до установчих документів, але їм було відмовлено із посиланням на те, що вивести учасника можна лише за його згоди.

Чи правомірна відмова держадміністрації?

Як можна довести, що учасник систематично не виконує обов'язки, покладені на нього товариством?

Що робити з часткою у статутному фонді учасника, який виїхав за кордон?

Завдання 20

Статутом приватного акціонерного товариства «О.» (далі – ПрАТ) основним видом діяльності якого визначено «Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок

тривалого зберігання». До складу зазначеного ПрАТ входить 4 акціонери. Кожен з них є власником 25 відсотків акцій. Відповідно до Договору купівлі-продажу, укладеного між ПрАТ і ТОВ «А.» (далі – ТОВ), останнє зобов'язувалося передати у власність ПрАТ борошно, яйця, молоко та ін. продукти, кількість, вимоги до якості та ціни, а також строк передання яких визначені у додатках до Договору. Загальна кількість товару, що був предметом Договору, складала 78 000 тонн. А ПрАТ повинно було оплатити отриманий товар у визначений Договором строк. Ціна відповідного Договору складала 32 245 796,07 грн. Договір було підписано від імені сторін директорами ПрАТ і ТОВ. У період з 09.05.2020 р. до 18.03.2021 р. ТОВ кількаразово здійснило передання ПрАТ товарів у строки, визначені Договором. Товар був прийнятий покупцем (ПрАТ). Для підтвердження передання товарів між ТОВ та ПрАТ було підписано Акти, у яких було зазначено характеристики переданих продуктів (кількість, якість, сорт, вид тощо), а також зобов'язання ПрАТ провести оплату отриманого товару у місячний термін. Окрім цього сторони підписували кілька додаткових Договорів, які уточнювали дати поставки наступних партій товару. ПрАТ здійснило часткову оплату отриманого товару, що підтверджується відповідними Актами. 28.06.2021 р. ПрАТ звернулося до суду з позовом про визнання Договору, укладеного із ТОВ, недійсним. Своєю позицію обґрунтовувало тим, що зазначений Договір належить до категорії значних у розумінні Закону України «Про акціонерні товариства», адже ринкова вартість його предмету становить 10 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства. Отже, для укладення такого Договору необхідне рішення наглядової ради ПрАТ про надання згоди на його вчинення, а відповідне рішення ні до укладення Договору, ні після прийняття не було. ТОВ (відповідач у справі) заперечив проти визнання Договору недійсним і вказав на те, що ПрАТ фактично схвалило оспорюваний Договір. Про це свідчить прийняття ним товарів від ТОВ, підписання Актів, проведення часткової оплати, укладення додаткових договорів. Вирішіть спір.

Завдання 21

Приватному акціонерному товариству «Діамант» (далі – ПрАТ) належала на праві приватної власності нерухомість, загальною площею 5000 кв.м. Ця будівля була внесена в статутний капітал в рахунок оплати акцій акціонером П., який є власником 54 % акцій. Інші 46 % акцій були оплачені грошовими коштами іншими акціонерами. Статутний капітал було сформовано у мінімальному розмірі, що передбачено законом. Загальна кількість акціонерів становить – 42 особи. У зв'язку з необхідністю поповнити обігові грошові кошти у АТ виникла необхідність відчужити належну йому на праві власності будівлю. Для цього Правління скликало позачергові загальні збори. До порядку денного, який було надіслано акціонерам, входило два питання: 1. Про вихід зі скрутного матеріального становища; 2. Про продаж майна.

На загальних зборах, які відбулися 20 квітня 2018 р., були присутні акціонери, які володіли 85 % акцій АТ. За рішення про відчуження будівлі проголосувало 75 % присутніх. Було прийнято рішення про відчуження цієї будівлі за балансовою вартістю. Рішення оформлене протоколом. У подальшому договір купівлі-продажу від імені АТ підписав голова наглядової ради АТ (указаний вище акціонер П., який володів контрольним пакетом акцій АТ). У листопаді 2018 р. акціонер А., власник 1,2 % акцій, подав до суду позов про визнання недійсним протоколу загальних зборів АТ, в якому йшлося про відчуження будівлі. Указував, що його не повідомили належно (у спосіб, що вказаний у статуті, - шляхом надсилання рекомендованого листа), оскільки він отримав простого листа, в якому текст повідомлення про проведення позачергових зборів не був завірений печаткою підприємства. Окрім того, в цьому повідомленні не було вказано адресу, на яку він як акціонер може надсилати пропозиції до проєкту порядку денного позачергових загальних зборів. Позивач вважав, що порядок денний сформульовано некоректно, оскільки він як акціонер не зрозумів, що мається на увазі під питанням № 2 «Про продаж майна» (зокрема, не йшлося про продаж нерухомого майна).

Також акціонер вважав, що відчуження нерухомого майна проведене на шкоду інтересам самого АТ. Вирішіть спір.

Завдання 22

Особа «Ц», власник 51% частки у статутному капіталі ТОВ «К», звернувся до суду із позовом до ТОВ «К» про зобов'язання товариства здійснити державну реєстрацію змін у склад учасників виключивши особу «Ц», провести розрахунок у зв'язку із виходом учасника та стягнути з ТОВ «К» відсотки за прострочення виконання грошового зобов'язання з проведення розрахунку у зв'язку із виходом учасника. Свої позовні вимоги особа «Ц» обґрунтовує тим, що ТОВ «К» порушує його права на вихід шляхом непроведення державної реєстрації змін до відомостей про юридичну особу та навмисно вживає заходи із перешкоджання виплати належної йому частини майна товариства, пропорційної його частці у статутному капіталі, як колишньому учаснику ТОВ «К». Так, відповідно до чинної редакції Статуту ТОВ «К» учасник має право у будь-який час вийти з товариства незалежно від згоди інших учасників та самого товариства повідомивши письмово товариство про такий вихід за місяць до дня фактичного виходу. Вихід зі складу учасників товариства не пов'язується ні з рішенням загальних зборів учасників, ні з внесенням змін до установчих документів товариства. Згідно з п.35 Статуту, відомості про вихід учасника зі складу ТОВ «К» вносяться уповноваженою особою товариства на підставі виданої довіреності. Як указує у позовній заяві особа «Ц» 21.12 2020 року ним подано, через відділ документообігу ТОВ «К» письмову заяву про вихід зі складу учасників товариства. Факт отримання заяви ТОВ «К» підтверджується зробленою працівником відділу документообігу відміткою про отримання. У подальшому особа «Ц» очікував на повідомлення йому, як колишньому учаснику ТОВ «К» інформації про вартість його частки та надання копій документів необхідних для розрахунку, як це передбачено ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Однак жодної інформації з боку ТОВ «К» не надходило. 21.01.2023 року, після спливу річного терміну з

дня, коли ТОВ «К» дізналося про вихід учасника, особа «Ц» звернувся із вимогою виплатити йому як колишньому учаснику вартість його частки. Окрім того, Статутом ТОВ «К», який діяв до набрання чинності ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та до сьогодні, передбачено, що товариство зобов'язане протягом 6 місяців з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки. Тож враховуючи, що ТОВ «К» дізналося про вихід учасника 21.12.2020 р., строк для виплати настав 21.06.2020 р. Однак особа «Ц», розуміючи можливі фінансові труднощі, вирішив почекати рік, щоб не створювати для ТОВ «К» незручності. Представник ТОВ «К» заперечив проти позовних вимог особи «Ц», зазначивши, що вони не можуть бути задоволені, оскільки необґрунтовані. Дайте правовий аналіз ситуації. Які порушення допущені при виході учасника?

Завдання 23

Особа «Ф» звернувся до суду з позовом до ТДВ «Я» про скасування рішення загальних зборів проведених з порушенням закону та зобов'язання ТДВ «Я» у подальшому допускати його до участі у таких зборах. Свої позовні вимоги особа «Ф» обґрунтовує порушенням з боку ТДВ «Я» порядку скликання, проведення та прийняття рішення загальними зборами. Так, 20 грудня 2021 року особа «Ф» придбав у колишнього учасника ТДВ частку у статутному капіталі ТДВ, яка становить 30% і в подальшому набув статусу учасника ТДВ «Я» про, що свідчить відповідний запис у державному реєстрі про внесення змін до складу учасників ТДВ «Я». Однак, незважаючи на набуття статусу учасника, ТДВ «Я» провело загальні збори учасників без належного повідомлення про таке проведення, оскільки про дату і час проведення таких зборів особа «Ф» дізнався від іншого учасника. Незважаючи на допущене з боку ТДВ «Я» порушення, 25.03.2022 року особа «Ф» прибув на засідання загальних зборів, де йому повідомили, що не можуть його допустити, оскільки на його частку накладено арешт, і він вважається таким, що вибув зі складу учасників

ТДВ «Я». На переконання особи «Ф» недопущення його до засідання загальних зборів призвело до неправомірного прийняття рішення стосовно створення інших органів товариства. Так, на переконання особи «Ф», нові органи є непотрібними та призведуть до необґрунтованих витрат пов'язаних із забезпеченням їх функціонування, а отже, до зниження показників чистого прибутку ТДВ «Я». Тому особа «Ф» мав намір проголосувати проти, що унеможливило б прийняття такого рішення. Також представники ТДВ «Я» не взяли до уваги, що арешт накладено як захід забезпечення позову, оскільки в особи «Ф» є спір з банком щодо стягнення заборгованості по кредиту. Дайте правовий аналіз ситуації. Які порушення допущені при виході учасника?

Завдання 24

Громадянин «Ц» є учасником Товариства з обмеженою відповідальністю «Центр» і володіє часткою в розмірі 20% статутного капіталу. 27 січня 2020 року відбулись загальні збори учасників ТзОВ «Ц», на яких було прийнято рішення про внесення змін до Статуту ТзОВ «Ц», виклавши пункт 10 в новій редакції «Загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють в сукупності більш як 50 відсотками голосів». Отже, кількість учасників, присутність яких обов'язкова для кворуму, вказаним рішенням зменшена з «більше 60%» до «не менше 50%». На підставі нової редакції статуту ТзОВ «Ц» 17.02.2020 року було прийнято нове рішення загальних зборів учасників ТзОВ «Ц», а саме: про вихід із числа учасників ТзОВ учасника «Ш» у зв'язку із продажем ним своєї частки «К» і про прийняття до складу товариства нового учасника «О» із часткою 60%, призначено нового директора ТзОВ та прийнято рішення про перехід ТзОВ «Ц» на діяльність на підставі модельного статуту. На виконання цього рішення загальних зборів учасників було вчинено відповідні реєстраційні дії. Відповідно до протоколу загальних зборів учасників від 17.02.2020 року, на вказаних зборах учасників був присутній тільки один учасник, який володів часткою в розмірі рівно 60% статутного капіталу. Учасник ТзОВ «Ц» звернувся

з позовом до суду, у якому просив визнати рішення загальних зборів ТзОВ «Ц» від 27 січня 2020 року та від 17 лютого 2020 року недійсними. Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що вони прийняті з порушенням порядку проведення зборів і суперечать нормам чинного законодавства України. Позивач просив урахувати і те, що він був відсутній на загальних зборах 27 січня 2020 року та 17 лютого 2020 року у зв'язку із перебуванням на лікуванні за кордоном. ТзОВ «Ц» подало зустрічний позов про виключення учасника «Ц» у зв'язку з невиконанням ним свого обов'язку щодо участі в управлінні товариством (зокрема, неодноразова відсутність на загальних зборах без повідомлення та підтвердження поважності причин відсутності) та створенням перешкод у діяльності товариства шляхом судових тяганин.

1. Проаналізуйте особливості проведення загальних зборів і прийняття рішень у товаристві з обмеженою відповідальністю з двома учасниками.

2. Проаналізуйте обов'язки учасників ТзОВ, порівняйте їх з обов'язками акціонерів в АТ.

3. Проаналізуйте зміст модельного статуту ТзОВ, визначте недоліки модельного статуту як регулятора корпоративних відносин у ТзОВ.

Завдання 25

Особа «У» звернувся до суду з позовом до ТОВ «К» про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства з підстав недотримання вимог закону. Свої позовні вимоги особа «У», обґрунтовує тим, що на загальних зборах ТОВ «К» незаконно прийнято рішення про виключення його із складу учасників з огляду на наступне. 1 січня 2022 року особа «У» отримав свідоцтво про право на спадщину та набув у власність 40% частки у статутному капіталі ТОВ «К». 20 грудня 2022 року особа «У» звернувся до державної реєстраційної служби з метою проведення державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників ТОВ «К». 23 грудня 2022 року державним реєстратором внесені зміни до державного реєстру та особу «У» включено до складу учасників ТОВ «К». 20 березня 2023 року особа «У» отримав повідомлення від ТОВ «К», у якому

зазначено: «На виконання вимог статті 24 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» ТОВ «К» повідомляє, що ринкова вартість належної Вам частки станом на 19 січня 2023 року становить 1 000 000 грн.». На переконання особи «У», з боку ТОВ «К» порушено процедуру скликання загальних зборів учасників, оскільки про них його як учасника належно не повідомили. Окрім того, ТОВ «К», на загальних зборах, не вправі приймати рішення про виключення особи «У» зі складу учасників ТОВ «К», оскільки ним дотримані всі вимоги закону щодо вступу до складу учасників цього товариства. У судовому засіданні представник ТОВ «К» заперечив проти позовних вимог особи «У», зазначивши, що жодних порушень з боку ТОВ «К» не допущено, а державна реєстрація зміни складу учасників є незаконною з огляду на таке. У Статуті товариства передбачено, що на для переходу частки у статутному капіталі до спадкоємця фізичної особи або правонаступника юридичної особи необхідно отримати згоду учасників ТОВ «К». Тобто прийняття рішення про вступ спадкоємця (правонаступника) до складу учасників ТОВ «К» належить до компетенції загальних зборів учасників товариства, і лише після прийняття загальними зборами ТОВ «К» позитивного рішення спадкоємець (правонаступник) частки у статутному капіталі може стати учасником відповідного товариства. У свою чергу, товариство може відмовитися від прийняття спадкоємця (правонаступника) до складу учасників. Водночас, Статут ТОВ «К» затверджений до прийняття ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», а відтак застосуванню підлягають положення Статуту. Вказані положення Статуту ТОВ «К» повинні були також братися до уваги державним реєстратором при здійсненні реєстрації змін до складу учасників, яка не могла проводитись без погодження інших учасників. Отже, враховуючи порушення процедури вступу спадкоємця особи «У» до складу учасників ТОВ «К», він вважається таким, що не вступив до складу учасників, а отже, набуло право виключити вказаного учасника зі складу товариства. Дайте правовий аналіз ситуації. Які порушення допущені при переході частки до спадкоємця особи «У».

Завдання 26

Учасник ТДВ «К» особа В. заборгував особі С. 200 тис. грн. У визначений час боржник не зумів розрахуватись з кредитором, при цьому з'ясувалося, що боржник не має особистого майна, крім частки у статутному капіталі ТДВ «К». Особа С. звернувся до товариства з вимогою виділити належну боржникові частку у грошовому виразі, на що одержав відмову. Як наслідок, С. звернувся з позовом до суду про накладення стягнення на частку В. як учасника ТДВ «К».

Яке рішення винесе суд? Обґрунтуйте це рішення з посиланням на чинне законодавство.

Завдання 27

ТОВ «Б» створене у травні 2022 року. Згідно зі статутом ТОВ, розмір його статутного капіталу визначено на рівні 80 тис. грн. У червні 2022 року банк «У», якому товариство заборгувало 200 тис. грн., звернувся до господарського суду з позовом про стягнення боргу. У процесі судового провадження з'ясувалося, що ТОВ «Б» не сформувало статутного капіталу у розмірі, визначеному статутом. Протягом часу, визначеного законодавством, статутний капітал сформовано у розмірі 40 % від розміру, визначеного статутом. Крім того, не було дотримано вимог законодавства щодо створення резервного фонду. Тому у ході судового провадження банк «К» висунув додаткові вимоги до стягнення частини боргу з особистого майна учасників товариства.

Яким повинно бути судове рішення? Які негативні правові наслідки тягне невиконання законодавчої вимоги щодо формування статутного капіталу та резервного фонду товариства?

Завдання 28

При створенні повного товариства один з його засновників наполягав на введенні до засновницького договору положення про звільнення його від обмежень на користь товариства з огляду на те, що він відмовляється від участі

в управлінні справами на користь трьох інших учасників.

Як здійснюється ведення справ повного товариства?

Які обмеження на користь товариства встановлюються законом?

Чи правомірною вимога одного із засновників про звільнення його від обмежень на користь товариства з огляду на його добровільне усунення від ведення справ товариства?

Завдання 29

П'ятеро фізичних осіб вирішили створити господарську організацію, яка б характеризувалася:

- незначними вимогами до розміру статутного капіталу;
- незначним ризиком для учасників (членів) господарської організації у разі негараздів в її діяльності;
- обмеженим рухом учасників (членів);
- відсутністю в учасників (членів) організації обов'язку персональної участі в її діяльності;
- можливістю формування виконавчого органу не лише з учасників товариства, а і з найманих працівників.

Якому виду господарської організації відповідають ці ознаки?

Які дії мають виконати засновники для реалізації свого задуму?

Завдання 30

У ТОВ "П" помер один з учасників. Двоє його спадкоємців (син і донька) вирішили стати учасниками ТОВ. Однак учасники ТОВ не дали згоду на те, щоб син померлого учасника став учасником товариства. Крім того, вони відмовились виплачувати йому частку, аргументуючи це тим, що його сестра стане учасником товариства і він повинен вимагати з неї свою частину спадкового майна у статутному капіталі товариства. Син померлого учасника подав позов до суду.

Який порядок спадкування часток у статутному капіталі товариства з

обмеженою відповідальністю?

Чи відрізняється порядок спадкування акцій від порядку спадкування часток?

Який буде наслідок відмови учасників від надання згоди на вступ спадкоємців як учасників?

Завдання 31

Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку вирішила перевірити правильність і законність відчуження акцій ПАТ «П». З цією метою працівники Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку витребували з ПАТ «П» документи про договори, укладені щодо акцій згаданого ПАТ за останні п'ять років. Однак ПАТ відмовилося надавати таку інформацію, аргументуючи це тим, що воно не має права розголошувати інформацію щодо власників акцій, тому що це конфіденційна інформація.

Які повноваження Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку щодо перевірки діяльності акціонерних товариств?

Завдання 32

Вступаючи до ТОВ «М», громадянин В. вніс як вклад до статутного капіталу право на винайдену ним складну мікросхему, засвідчене патентом. Це його право на об'єкт інтелектуальної власності збори товариства оцінили на суму 80 тис. грн. Через декілька місяців товариство передало винахід у користування швейцарській фірмі, одержуючи за це щороку 200 тис. дол. США. Через рік особа В. дізнався про це і заявив про вихід з товариства. При цьому він зажадав повернення його вкладу з компенсацією у сумі 100 тис. дол. США. Загальні збори учасників товариства відмовили у задоволенні вимог, погодившись сплатити балансову вартість винаходу у розмірі 80 тис. грн. Особа В. не погодився з рішенням зборів і звернувся до суду.

Вирішіть справу, посилаючись на чинне законодавство.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення поняття «корпорація».
2. Назвіть ознаки корпорацій.
3. Які бувають види корпорацій?
4. Які відносини складають предмет корпоративного права?
5. У чому суть корпоративного управління?
6. Які принципи корпоративного управління Вам відомі?
7. Що становить систму корпоративного законодавства?
8. Назвіть суб'єктів корпоративних правовідносин.
9. Укажіть засновницькі документи суб'єктів господарювання.
10. Який порядок реєстрації суб'єктів господарювання?
11. У чому суть відносин контролю в корпорації?
12. Які є види корпоративних прав?
13. Укажіть підстави набуття корпоративних прав.
14. Які бувають корпоративні обов'язки?
15. Які особливості реалізації корпоративних прав держави?
16. Дайте визначення поняттю «корпоративний спір».
17. У чому суть корпоративних спорів, що виникають з управління корпоративним підприємством?
18. Розкрийте суть корпоративних спорів, що виникають з отримання прибутку і майна корпоративного підприємства.
19. У чому суть корпоративних спорів, що виникають з отримання інформації щодо діяльності корпоративного підприємства?
20. Роз'ясніть суть корпоративних спорів, що виникають з розпорядження акціями, частками, паями.
21. Які форми захисту корпоративних прав?
22. З'ясуйте суть захисту корпоративних прав?
23. Охарактерищуйте судову та позасудову форми захисту корпоративних прав.

24. Які бувають способи та засоби захисту корпоративних прав?
25. Розкрийте особливості зловживання правом на захист у корпоративних правовідносинах.
26. Який порядок досудового врегулювання та розв'язання корпоративних спорів?
27. Що таке медіація як форма вирішення корпоративних спорів?
28. Які інструменти закріплення домовленостей, досягнутих у результаті корпоративної медіації?
29. Яка підвідомчість і підсудність корпоративних спорів?
30. Охарактеризуйте особливості відповідальності в корпоративних правовідносинах.
31. Характеристика відповідальності господарського товариства як корпорації.
32. Який порядок відповідальності учасників господарського товариства?
33. Які особливості відповідальності членів органів управління господарських товариств?
34. Основні та дочірні товариства: розкрийте питання відповідальності.
35. Солідарна та субсидіарна відповідальність посадових осіб товариств при банкрутстві. Які їхні особливості?
36. Розкрийте суть доктрини «проникнення під корпоративну вуаль».
37. Назвіть ознаки корпоративного договору.
38. Який зміст корпоративного договору?
39. Який порядок укладення корпоративного договору?
40. Назвіть переваги та недоліки корпоративного договору.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти та практика господарських судів

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.
3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 року. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
6. Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю ” № 2275-VIII від 02.11.2019 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.
7. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 51. Ст. 292.
8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.03.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31. Ст.10.
9. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст. 422 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>.
10. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України № 710/97 від 10.12.1997 року.

Відомості Верховної Ради України. 1998. № 15. Ст.67.

11. Про нотаріат: Закону України від 02.09.1993 року № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
12. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 19. Ст. 80.
13. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 29.07.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 7.
14. Про управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів від 15 травня 2000 р. № 791. *Офіційний вісник України*. 2000. № 20. Ст. 56.
15. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 41. Ст. 62.
16. Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 14.07.2016 № 7. <http://www.arbitr.gov.ua/pages/849>
17. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4. *Вісник господарського судочинства*. 2016. № 1. С. 72.
18. Про доповнення Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 15.03.2011 № 01-06/249 «Про постанови Верховного Суду України, прийняті за результатами перегляду судових рішень господарських судів»: Постанова Вищого господарського суду України від 17.06.2015 р. № 910/19666/14. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0631600-15>.
19. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/852-15>
20. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України. *Відомості*

Верховної Ради України. 2014. № 50-51. Ст.2057.

21. Про затвердження базового нормативу відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності у 2013 році господарських товариств, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.2014 р. № 33. *Урядовий кур'єр.* 11.02.2014. № 26.
22. Про затвердження заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. N 25-р/[URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=25-2003-%F0](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=25-2003-%F0).
23. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів від 11 лютого 2004 р. № 155. *Офіційний вісник України.* 2004. № 6. Ст. 67.
24. Про затвердження Порядку нагляду за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків на загальних зборах акціонерних товариств: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 25.10.2012 № 1518 р. *Офіційний вісник України* від 07.12.2012. 2012. № 91. Ст. 135.
25. Про затвердження Правил розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16 жовтня 2012 року. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.* URL: goo.gl/dzuGV4.
26. Про затвердження принципів корпоративного управління Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 11 грудня 2003 р. № 571 URL: <http://www.carpathia.gov.ua/en/publication/content/1896.htm>.
27. Про надання роз'яснень: Лист Державного комітету України з регуляторної політики та підприємництва від 16.04.2010 р. № 4850-

URL:http://document.ua/shodo-rozjasnennja-№_rm-zakonu-ukrayini-pro-vnesennja-zmin-d-doc27086.html.

28. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента від 23.11.2011р. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 228.
29. Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. *Вісник Верховного Суду України*. 1997. № 2. С. 2-4.
30. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04-5/14. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 1. С. 22.
31. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 2. С. 7.
32. Про визнання недійсним договору: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 30.01.2007 р. № 17/346. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_346600-07

Базова література

1. Господарське процесуальне право / [ред. О. П. Подцерковний, М. Ю. Картузов]. Х. : Одісей, 2019. 400 с.
2. Господарське процесуальне право України / [ред. В. Л. Костюк]. К. : Ін Юре, 2018. 223 с.
3. Господарський процес : підручник. / Світличний О. П. Вид. 2, перероб. і доп. К.: НУБіП України, 2018. 342 с. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/wp-content/GP.pdf>
4. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-правові проблеми : Монографія / О. А. Беяневич, А. В. Мягкий. К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН

України, 2017. 320 с.

5. Корпоративні спори: правові позиції Верховного Суду та коментарі науковців. / [І.В. Спасибо-Фатєєва, Г.О. Вронська та ін.] за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2019. – 280с.
6. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Пушкіна, С.В. Несинова, Т.М. Лежнєва, І.Б. Пробко, Т.А. Тодорошко; за заг. ред. С.В. Несиної. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 276 с.
7. Корпоративне право : підручник / Ю.О. Гладьо, В.М. Мартин, Ю.Я. Самагальська та ін. ; за заг. ред. проф. О.Я. Яворської. – Дрогобич : Коло, 2020. – 650 с.
8. Корпоративні спори. Актуальне законодавство та судова практика / С. В. Петков, Д. В. Журавльов, О. Ю. Дрозд, В. Г. Дрозд. К. : ЦУЛ, 2021. 474 с.
9. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : ЕКУС, 2021. – 512 с.
10. Ніколенко Л. М., Іванюта Н. В. Господарське процесуальне право України: підручник. Київ : ВД «Дакор», 2020. 276 с.

Допоміжна література

1. Бабенко В. Прощання з корпоративними правами. Заява vs договір. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 2 (92). С. 113 – 117.
2. Бобер С. Ю. Альтернативні способи вирішення корпоративних спорів. *Актуальна юриспруденція: науково-практична інтернет-конференція*. 2017. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1734%3A091217-13&catid=200%3A4-122017&Itemid=247&lang=en
3. Бутрин-Бока Н. С. Форми реалізації корпоративного права: деякі проблемні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 5. Том 1. С. 64-68.

4. Ватраль М., Оверко Г. Управління товариством з обмеженою відповідальністю *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 31–35.
5. Вербіцька М., Вакіряк В. Теоретико-методологічне обґрунтування сутності корпоративного спору та особливостей його предметної юрисдикції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 2. С. 111–116.
6. Вінник О. Роль модельних установчих документів (шаблонів) у процесі цифровізації сфери господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 62–68.
7. Гарагонич О. В. Правова природа корпоративних відносин між акціонерами та акціонерним товариством. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 3 (30). С. 130 -141.
8. Галіян І. Визнання недійсними рішень органів управління господарським товариством як спосіб захисту корпоративних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 63–68.
9. Гончаренко О. Статут господарського товариства як засіб саморегулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 37–42.
10. Денис О. Б. Вплив банківської кризи на розвиток корпоративних конфліктів банків України. *Банківська справа*. 2016. № 1 (21). С. 8 – 14.
11. Денис О. Б. Суть та специфіка корпоративних конфліктів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. С. 12 – 14.
12. Деркач Е. Правові питання корпоративного управління у сфері залізничного транспорту. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 63–68.
13. Дорошенко Л. Щодо відповідності процедури обов'язкового продажу акцій (squeeze-out) принципу непорушності права власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 76–82.
14. Доценко О. Визнання недійсним правочину, вчиненого виконавчим органом господарського товариства з перевищенням своїх повноважень як

- спосіб захисту корпоративних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 69–76.
15. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект: монографія. Харків, 2015. 532 с.
16. Жорнокуй Ю. М. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 "Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право" / Ю. М. Жорнокуй. – К., 2016. – 38 с.
17. Жук Т. Як зміняться корпоративні договори. *НВ Бізнес*. 2017. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/experts/zhuk2/jak-zminjatsja-korporativni-dogovori-1005367.html>
18. Зятіна Д. Удосконалення правового статусу відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 93–98.
19. Іванець О., Руденко О. Корпоративні договори між учасниками ТОВ: чого чекати від законодавця? *Юридична газета*. 2017. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/korporativni-dogovori-mizh-uchasnikami-tov-chogo-chekati-vid-zakonodavcya-.html>
20. Ігонін В., Шматов А. Імпортозаміщення корпоративних договорів. *Ліга закон*. 2018. № 10. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011353
21. Ільющенко Г. В. Правові аспекти зменшення статутного капіталу корпоративних підприємств. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 114 – 118.
22. Істотні ризики для господарської діяльності у зв'язку з ухваленням закону про корпоративні договори та закону про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. *Аналітика КМР.ua*. 2018. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/key-risks-to-commercial-activity-connected-with-the-law-on-corporate-agreements/>
23. Кібенко О. Р. Вплив рішень Великої Палати Верховного Суду на законотворчу діяльність. Слово Національної школи суддів України. 2020. Спец. вип. С. 178 - 181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2020_Spets

24. Краєвський І. В. Правовий статус засновника та учасника товариства з обмеженою відповідальністю. *Вісник Львівського університету*. 2013. Вип. 58. С. 203 – 210.
25. Краєвський І. В. Правові наслідки невиконання обов'язку щодо формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 59. С. 277 – 282.
26. Коверзнев В. Ефективність судового захисту прав учасників економічних відносин як критерій забезпечення доступу до правосуддя. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 82–86.
27. Кологойда О., Черненко О. Правовий статус незалежних членів наглядових рад державних підприємств. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 62–69.
28. Коломоєць Т. О., Шумейко І. П. Проблеми та недоліки в правовому регулюванні державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців в Україні, шляхи їх подолання *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 4. С. 89-94.
29. Корпоративні спори: коментар судової практики. Харків, 2018. 288 с.
30. Крістева Е. А. Безвідкличні довіреності у правовій системі України. *Актуальні питання сьогодення*. 2018. Том 1. С. 12 – 15.
31. Куприянський Б. Корпоративний договір в ТОВ як інструмент захисту прав інвесторів. *Юридична газета*. 2017. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/-korporativniy-dogovir-mizh-uchasnikami-zasnovnikami-tov-yak-instrument-zahistu-prav-investoriv-.html/>
32. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: зарубіжний досвід в українських реаліях. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 205 – 211.

33. Кучмієнко О. В. Способи попередження зловживання правом у корпоративних правовідносинах. *Національний юридичний журнал теорія та практика*. 2015. С. 94 – 99.
34. Лавріненко І. А. Окремі питання виключення учасника з ТОВ. *Юридична газета*. 2015. № 40 (486). С. 30 – 31.
35. Лаговська О. А. Корпоративні конфлікти та інформаційна асиметрія: причини і шляхи подолання. *Економічний аналіз: збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету*. 2016. № 1. Том 26. С. 170 – 178.
36. Лукач І. Правове регулювання скликання загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю за законодавством України. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 3. С. 103 – 108.
37. Лукач І. В. Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні. Київ, 2015. 432 с.
38. Лукач І. В. Альтернативні шляхи вирішення корпоративних спорів. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3. С. 66–76.
39. Марчук В. О. Щодо моменту виникнення прав учасника у покупця частки у статутному капіталі ТОВ. *Збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 73-ї звітної Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2017. С. 68 – 70.
40. Оцел В. Г. Правові підстави виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю. *Науковий вісник Міжнародного університету*. 2016. № 22. С. 122 – 125.
41. Пальчук П. М. Корпоративне право. Київ, 2015. 315 с.
42. Пашковська Т. Корпоративні договори: правові аспекти. *Юридична газета*. URL: <http://yur-gazeta.com/golovna/korporativni-dogovori-pravovi-aspekti.html> (дата звернення: 20.10.2018).
43. Переш І. Є., Зан М. І., Руснак В. І. Юридичні факти в системі попередження та вирішення юридичних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. С. 24 – 27.

44. Прокорюк А. Поняття та ознаки корпоративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 75–81.
45. Рубан В. Г. Деякі актуальні проблеми зміни складу учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 6. С. 59 – 66.
46. Серая А. К. Теоретичні та практичні питання класифікації довіреностей. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 95 – 101.
47. Сигидин М. М. Особливості укладення корпоративного договору. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 61 – 64.
48. Симбірцов Д. Запровадження корпоративних договорів – які зміни для бізнесу? *Юридична газета*. 2017. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/zaprovadzhennya-korporativnih-dogovoriv--yaki-zmini-dlya-biznesu.html> (дата звернення: 12.04.2019).
49. Сіщук Л. В. Колізії у правовому регулюванні щодо визначення моменту виходу учасника з господарського товариства. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 150 – 154.
50. Смітюх А. В. Щодо класифікації корпоративних прав, їх суб'єктів та корпоративних правовідносин. *Правова держава*. 2016. № 21. С. 94 – 100.
51. Сядриста І. Деякі проблеми визначення суб'єкта акціонерної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 80–84.
52. Уразова Г. О. Право учасника на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 129 – 138.
53. Фаріон Н. О. Принципи корпоративного управління: міжнародний та вітчизняний досвід. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 134 – 138.
54. Філатова-Білоус Н. Ю. Добросовісність у системі обов'язків керівників юридичної особи. *Добросовісність: доктрина & судова практика* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 240 - 261.

55. Цікало В. І. Здійснення права на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 4. 2017. С. 39 – 43.
56. Цікало В. І. Окремі питання набуття, зміни та припинення прав учасників господарських товариств. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 64. С. 151 – 165.
57. Цікало В. І. Предмет договору про здійснення прав учасників господарського товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 68 – 73.
58. Чайковська А. В. Аналіз інституту корпоративного договору. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2018. № 2. Том 29 (68). С. 43 – 47.
59. Чайковська А. В. Вплив громадської думки і суспільних настроїв на юридичну науку і практику на прикладі зміни законодавства про товариства з обмеженою відповідальністю. *Auctoritate magis quam imperio... Юридична наука у громадянському суспільстві: матеріали Х міжнародної науково-практичної конференції*. (Київ, 30 жовтня 2019 р.) Київ. 2019 р. С. 97 – 99.
60. Чайковська А. В. Поняттєво-термінологічний апарат у сфері корпоративних конфліктів. *East European Scientific Journal*. 2018. № 7 (35). С. 58 – 65.
61. Чайковська А. В. Поняття й види конфліктів інтересів у господарському товаристві. *Право та державне управління*. 2018. № 1. Том 1. С. 94 – 98.
62. Чайковська А. В. Поняття та види корпоративних інтересів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Випуск 3. Том 1. С. 137 – 140.
63. Швидка Т. Регулювання та контроль за злиттям й поглинанням суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 63–68.

64. Шпомер А., Левченко М. Правові засади установчих документів суб'єктів господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 48–63.
65. Щербина В., Боднар Т. Договори в товаристві з обмеженою відповідальністю. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 81–87.
66. Юрій Е. О., Карвацький М. В. Організаційне забезпечення запобігання виникненню корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах. *Економіка та управління підприємствами*. 2014. С. 207 – 213.
67. Юркевич Ю. М. Договір про реалізацію прав та виконання обов'язків між засновниками (учасниками) господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 88 – 91.
68. Anne Peters, Lukas Handschin Conflict of interest in global, public and corporate governance . USA, New York, 2012. 470 p.
69. Civil Code in the version promulgated on 2 January 2002 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I page 42, 2909; 2003 I page 738), last amended by Article 4 para. 5 of the Act of 1 October 2013 (Federal Law Gazette I page 3719). URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0027
70. Deborah Mihm and Matt Fairbank Workplace conflict and your business. Washington, 2012. P. 1 – 19.
71. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (Text with EEA relevance.). URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/eba5bed3-5d59-11e7-954d-01aa75ed71a1/language-en>
72. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbHG). URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html#p0400
73. Michael Carney, Eric Gedajlovic, Sujit Sur Corporate governance and stakeholder conflict. *Springer Science+Business Media*. 2010. P. 1 – 25.

Інформаційні ресурси

1. portal.rada.gov.ua/
2. <http://zakon.nau.ua/>
3. <http://www.court.gov.ua/>
4. <http://vgsu.arbitr.gov.ua/>
5. <http://vkka.gov.ua/>

Навчальне видання

Яна Анатоліївна Одовічена
Олександр Валентинович Гетманцев
Вікторія Василівна Анатійчук

КОРПОРАТИВНІ СПОРИ

Навчально-методичний посібник

Літературний редактор

Лукул О.В.

Комп'ютерна верстка

Осадчук Т.В.

Підписано до друку 2023. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк. 5,1.

Обл.-вид. арк. 5,4. Тираж 50. Зам. Н-032.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.